

НАЙ-ГОЛЕМИТЕ КОЛЕКТИВНИ МОНЕТНИ НАХОДКИ В БЪЛГАРИЯ

Част II

Николай Теодосиев

В първата част от тази статия (Теодосиев 2019, 181-230) бяха публикувани 69 „най-големи“ находки, включени в първия том от „Опис на колективните монетни находки от България“ (Теодосиев 2017). По-долу представяме 46 от най-големите находки, включени във втория том на Описа, укрити в периода от началото на VI в. сл. Хр. до средата на XX в.

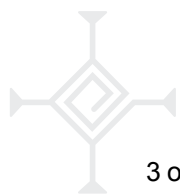
За разлика от първата, във втората част акцентираме не само върху големината на находките, измервана с броя на монетите или с тяхната условно висока стойност, а и на монетни находки, които имат съществено значение за историята на българските земи. Към намерените по традиционния начин находки включваме и описанието на три големи частни колекции. По-различен е и начинът на описание: докато в първата част той е направен на географски принцип, във втората находките са подредени **хронологично** – според времето на тяхното укриване.

В настоящата статия са въведени редица допълнения и уточнения, касаещи няколко значими находки. Най-сериозни допълнения са направени в следните случаи: трите находки от Никопол, датирани в началото на XV в. и находката със златни монети от Ловеч, открита през 1973 г.

ОПИС НА НАХОДКИТЕ VI – VIII В.

Бенковски 1914 (бивше Хаджи Синанлар), общ. Аврен; обл. Варна

През м. септември 1914 г. в местността „Горчивата чешма“ са били намерени около 200 златни монети от Юстин I и Юстиниан I, повечето от които са били разграбени и продадени на златарите. Три монети (една от Юстин I и две от Юстиниан I) са били задържани в музея на Варненското археологическо дружество, а други 8 екземпляра (2 от Юстин и 6 от Юстиниан) са откупени за Народния музей в София. Така в известност са общо 11 монети от тази находка:

3 от Юстин I и 8 от Юстиниан I. Всички се сечени в Константинопол. Най-ранната монета е солид на Юстин I, сечен между септември 522 и 527 г., а най-късната, на Юстиниан I, се датира след 542 г. Вероятно монетите са трезорирани около 558 г., във връзка с похода на хана на кутригурите (прабългарите) Заберган на юг от Дунав.

Брой на монетите: около 200 Au

Място на съхранение: 3 във Варна, 8 в АИМ-София, инв. № 734-741

Най-късна монета: Юстиниан I (542-558)

Трезориране: около 558 г. (Христова)

Мушмов (1915), IV-275;
Христова (1993), HC-1/4-8

Садовец 1936d, общ. Долни Дъбник; обл. Плевен

През 1936 г., по време на археологически разкопки на средновековното укрепено селище край това село („Големаново кале“), е изкопано керамично гърне, съдържащо 125 (според първото съобщение на Герасимов, монетите са 128) златни византийски монети. Всички са сечени в Константинопол и се разпределят по императори така:

Анастасий I (1): 1 солид;

Юстиниан I (81): 22 солида и 59 тремиса;

Юстин II (20): 4 солида и 16 тремиса;

Тиберий II (20): 6 солида и 14 тремиса;

Маврикий Тиберий (3): 2 солида и 1 тремис.

Най-късните монети са солид и тремис на Маврикий Тиберий от типа „голям бюст, които се датира през 585 г. (Morrisson *et al.*). Цялата находка се съхранява в Археологическия музей в София.

Брой на монетите: 125 Au

Място на съхранение: НАИМ-София, инв. № CXIV/1937

Най-късна монета: Маврикий Тиберий (585)

Трезориране: 585-596 г. (Paris)

Герасимов (1938), 11-321;
Morrisson *et al.* (2006, 324)

Акалан 1913, край гр. Чаталджа, Турция

Двама войници от 4-ти пехотен плевенски полк, като копали окоп през месец март 1913 г. на Чаталжданските позиции (Чатал тепе) при с. Акалан, открили голяма находка, съдържаща 420 златни византийски монети, няколко златни коланни апликации, а също и две сребърни монети на Ираклий. Най-ранните монети са от времето на Маврикий Тиберий (584-602). Останалите са от началото на VII в. (Филов). Предметите от находката, заедно с 18 екз. от монетите, постъпват в Народния музей в София. Монетите обаче са записани като единични находки и така са останали дълго време в неизвестност.

В подробна публикация на монетите от тази находка Юркова (1992) уточнява, че те се разпределят така: Маврикий Тиберий – 1 тремис, Фока – 4 солида, Ираклий – 12 солида и 1 сребърна хексаграма (6,27 g, 21 mm). В тази извадка

няма монета, която да е по-късна от времето на управление на Ираклий и всички екземпляри са много добре запазени. Освен това най-късните солиди на Ираклий в извадката са от клас 2В, сечени през 616-625 г. Хексаграмата обаче се датира в широките граници от 615 до 638 г. Предполага се, че находката е укрита през 626 г., когато аварският хаган, заедно с българските си съюзници, обсажда неуспешно Константинопол.

Брой на монетите: 422 (420 Au, 2 Ag) и накити

Място на съхранение: 18 в НАИМ-София, инв. № 709-721 и 724-728

Най-късна монета: Ираклий (616-625)

Трезориране: 626 г. (Юрукова) Филов (1913), III-324; Юрукова (1992), HC-1/2-10

Несебър 1947, едноименна общ.; обл. Бургас

През м. септември 1947 г. били намерени случайно на брега край морето (в двора на църквата „Св. Георги – малки“) неизвестен брой златни византийски монети. От тази находка административната власт е прибрала и изпратила в Народния музей в София девет екз. Шест от тях са от византийския император Констанс II (641-668), сечени през 661-663 г. и три на Константин IV Погонат, сечени 668-673 (*Герасимов*). По-късно постъпва допълнителна информация за тази находка: съдържа е общо 46 солида, от които 43 на Констанс II и 3 на Константин IV. По-голямата част от находката – 37 екземпляра – е попаднала в частни ръце, а 9 броя – в НАИМ (*Тенчова 2011*). От запазените в НАИМ-София 9 екземпляра, всички са сечени в Константинопол. Според *Тенчова (2011)*, попадналите в частни ръце 37 солида са на Констанс II, така че общият брой монети на този император в находката става 43. Укриването на това съкровище вероятно е свързано с войната между Византия и българите на хан Аспарух между 670 и 680 г. (*Morrisson et al.*). По-вероятно е трезорирането да се отнесе към 680 г. във връзка с войната на Константин IV срещу българите в делтата на Дунава.

Брой на монетите: 46 Au

Място на съхранение: 9 в НАИМ-София, инв. № 928-936

Най-късна монета: Константин IV Погонат (668-673)

Трезориране: 670-680 г. (*Paris*); ок. 680 (HT) *Герасимов (1950), 17-321;*

Morrisson et al. (2006, 142); Тенчова (2011)

Варна 1967

Около 1967 г. близо до Варна била открита находка от неизвестен брой златни византийски солиди. Находката е изнесена от България и продадена в Лондон през 1967 г. Предполага се, че цялата находка или част от нея е попаднала в колекцията на Barber Institute в Бирмингам и е публикувана през 1968 г. Всички монети са сечени в Константинопол. Разпределението на монетите по императори и години на отсичане е следното (*Morrisson et al.*):

Фока (1): (607-610 г.) – 1;

Констант II (7): (642-646 г.) – 1, (651-654 г.) – 2, (662(?)-667 г.) – 4;

Константин IV (61): (669-674 г.) – 9, (674-680 г.) – 50; (680-685 г.) – 2;

Юстиниан II (1): (687-692 г.) – 1.

Най-голям брой от монетите на Константин IV са отсечени непосредствено преди създаването на Дунавска България (50 бр). Предполага се, че съкровището е било част от договореното задължение на Византия да плаща ежегоден данък на България. Точното парично задължение на Византия към България от 681 г. не е известно, но размерът на този данък от по-късно време, през 716 г. при управлението на хан Тервел, е фиксиран на 2160 солида годишно. Не е изключено съкровището да е било притежание на висш български военачалник, който е получил монетите като награда от страна на хана.

Брой на монетите: 70+ Au

Място на съхранение: 70 в Barber Institute, Великобритания ?

Най-късна монета: Юстиниан II (687-692)

Трезориране: около 690 г. (Paris)

Георгиев (2011), **НСЕ-7-64**;
Morrisson et al. (2006, 158)

IX-XI В.

Плиска 1982, общ. Каспичан; обл. Шумен

През 1982 г., при редовни археологически разкопки, край един от зидовете на голям архитектурен комплекс в югозападния ъгъл на земленото укрепление край Плиска, е открита находка от 15 византийски солида. Монетите са от първата половина на X в. и вероятно са били поставени в торбичка от органична материя. Монетите са много добре запазени, средното им тегло е 4,35 g. Разпределението им по императори е следното:

Константин VII с Роман I (920-921) – 1;

Роман I с Христофор (921-931) – 13;

Константин VII с Роман I (клас X по класификацията на Гриерсън) – 1.

Последната монета, която е най-изтрита, също се свързва с първите години от управлението на Роман I (920-921). Върху 6 от монетите има различни графити, вероятно белези от проверка на тогавашните сарафи, което показва, че солидите са участвали активно в паричното обръщение във Византия преди да попаднат в България, където са укрити или изгубени.

Брой на монетите: 15 Au

Място на съхранение: ИМ-Шумен

Най-късна монета: Роман I с Христофор (921-931)

Трезориране: около 922-927 г. (Аладжов)

Юркова (1985), **A-2-61**;
Аладжов (1985), **H-1-31**

Велики Преслав 1978, едноименна общ.

На 11 април 1978 г., при подготвяне на терен за засаждане на лозя в местността „Кастана“, група кооператори от Велики Преслав, попадат на разпръсната върху повърхността на земята находка от златни женски накити и сребърни монети. Находката е извадена на повърхността на земята при оране с трактор още през есента на 1977 г. но остава незабелязана и презимува почти на открито. Сребърните монети са 15 милиаренсии и са сечени в Константинопол по времето на съвместното управление на византийските императори Константин VII Багренородни и Роман II (945-959). На лицевата страна е изобразен кръста на Голгота с надпис Исус Христос Победител; на опакото е изписан петредов надпис: „Константин и Роман в Христа благочестиви василевси на ромеите“. Всички екземпляри са добре запазени, с изключение на един. Цялата находка става известна като „Преславско златно съкровище“ и чрез монетите е датирана точно – заровена е в земята през 969-971 г., когато старата българска столица Преслав пада последователно най-напред под ударите на руските нашественици, водени от княз Светослав, а по-късно е превзета от войските на византийския император Йоан Цимиски. Изказано е предположение, че собственик на съкровището е била някоя принцеса, близка до царица Мария. Самата Мария към момента на укриване на съкровището не е била жива.

Брой на монетите: 15 Ag и накити

Място на съхранение: ИМ – Велики Преслав

Най-късна монета: Константин VII и Роман II (945-959)

Трезориране: 969-971 г. (Йорданов)

Йорданов (1983)

Кривина 1975, общ. Ценово; обл. Русе

През май 1975 г., при археологически разкопки в кастела Ятрус край село Кривина, е открит малък керамичен съд, съдържащ 45 златни византийски солиди. Те се разпределят хронологически в две групи: Роман I с Христофор (921-931) – 28 бр. и Константин VII с Роман II (945-959) – 17 бр.. Според *Шьонерт-Гайс*, монетите от първата група имат на аверса изображение на Христос насреща, седнал на трон, а на реверса – допоясни изображения на Роман I и неговия син Христофор. Тези солиди се датират между 20 май 921 г. и август 931 г., когато Христофор е обявен за съимператор. Върху аверса на монетите от втората група е представен допоясен образ на Христос Пантократор, а на реверса – бюстовете на Константин VII и сина му Роман II. Тези монети се датират между 6 април 945 г. и 9 ноември 959 г., т.е. от обявяването на Роман II за съимператор до смъртта на баща му Константин VII.

Брой на монетите: 45 Au

Място на съхранение: РИМ-Русе ?

Най-късна монета: Константин VII с Роман II (945-959)

Трезориране: 968-971 г. (Жекова)

Шьонерт-Гайс (1978), Н-4-15;

Харитонов (2003, 441); Жекова (2006), НСЕ-3-195

Хисаря 1942, едноименна общ.; обл. Пловдив

През 1942 г., при изкопни работи за строеж на сграда в гр. Хисаря, в съседство с източната крепостна стена, на дълбочина 0,70 m, е открита находка от анонимни бронзови византийски фолиси от времето на Йоан Цимиски, заровени направо във земята. Количеството на монетите е около 3 kg (*Цончев 1960*). По-късно *Пенчев* уточнява, че в находката се съдържат анонимни фолиси от клас A_2 , които най-общо се датират между 976 и 1030/1035 г. и вероятно са сечени по времето на Василий II. Средното тегло на тези фолиси е около 12 g, така че общият брой на монетите в находката е около 250. Като вероятно събитие, предизвикало укриването на монетите, може да се посочи войната между България и Византия и сражението в разположения близо до Хисаря проход Траянови врати на 17 август 986 г.

Брой на монетите: 250 AE

Място на съхранение: Арх. музей Пловдив

Най-късна монета: анон. фолиси кл. A_2 (976-986)

Трезориране: 986 г. (НТ)

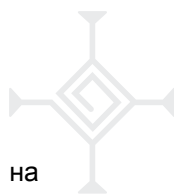
Цончев (1960), ИМП-4-207;

Пенчев (2001), НИМ-12-54

Златарица 1939, едноименна общ.; обл. В. Търново

През 1939 г. жителят на Златарица М. Тодоров, като копал в градината си, намерил в земята под една голяма каменна плоча две доста големи гърнета пълни с дребни медни монети (около 15 kg). От тази интересна находка в Народния музей са изпратени около 30 екземпляра за проучване. Всички са старовременни фалшификати – подражания на анонимните монети на византийския император Йоан Цимисхий (969-976), които са едни от най-често намираните по нашите земи от X и XI в. Монетите са изработени чрез отливане в калъпи. По периферията на монетите има остатъци от сплавта, излязла извън фугите на калъпа. Тези фалшиви монети са много тънки кръгли пластинки дебели 0,5 mm. Теглото им е в границите 1,4-1,8 g. Върху лицевата им страна е изобразен надпис в няколко реда, а на опаката – бюст на Христос с нимб от кръст, вписан в кръг. Видимите рамене на кръста са украсени с по две топчици (бисери). Между изпратените за проучване монети могат да се разграничат 6 типа печати. (*Герасимов 1941; Герасимов 1950*).

През 1990 г. *Пенчев* съобщава, че „преди няколко години“ в НИМ-София постъпили още 10 екз. от тази находка. Монетите са публикувани със снимки. Според *Пенчев*, тези монети са типичен пример за имитации от типа „контрафасон“, при които производителите копират типовете на първообразите, като изображения и надписи, но влошават качеството на металната сплав и силно намаляват теглото. Монетите от Златарица копират византийски фолиси от клас A_{1-2} , оригиналите на които имат тегло между 5 и 17 g, докато имитациите са почти десет пъти по-леки. Според *Пенчев (1990)*, монетите от Златарица са произведени в края на XI в., когато североизточните български земи, включени в тема Паристрион, са били за дълго време откъснати от византийската власт. В статията за находка **Силистра-2000** *Пенчев (2000)* предполага,

че най-вероятният период за производство на тези имитации е по време на краткото възстановяване на българската власт в Североизточна България в периода 986/990 – 1000 г. Това е база за нова, по-ранна датировка и на находката в Златарица. Предполага се, че тя е укрита от оттеглящ се в западна посока български отряд около 1000 г. при повторното завладяване на Североизточна България от Византия.

Брой на монетите: около 15 kg или около 10 000 АЕ

Място на съхранение: 30 в НАИМ-София, 10 в НИМ-София

Най-късна монета: имитации (986/990 – 1000)

Трезориране: около 1000 г. (Пенчев 2000) Герасимов (1941), **13-343**;
Герасимов (1950), **17-313**; Христова (1978), **Н-2-11**;
Пенчев (1990), **Н-4-19**; Пенчев (2000), **НС-7/1-94**

Драгичево 1982, общ. Перник

Около 1982 г., при неизвестни обстоятелства в околностите на селото била открита находка от златни хистаменонове номизми на Василий II и Константин VIII (976-1025). Находката е разпиляна сред частни лица, като само една монета е постъпила в НИМ-София. Втора монета, отлично запазена, била видяна от И. Прокопов, а други 8 са били предлагани за продажба на колекционери (Юркова). В по-късната публикация Прокопов съобщава, че монетите са били общо 10: номизми, хистамени и тетартерони. Преобладаващи били хистамените. Чрез тетартероновите монети се определя горната граница на укриване, която е между 1018 и 1025 г. Това са последните години от съществуването на Първата българска държава.

Брой на монетите: 10+ Au

Място на съхранение: 1 в НИМ-София ?

Най-късна монета: Василий II с Константин VIII (976-1025)

Трезориране: 1018-1025 г. (Прокопов) Юркова (1985), **A-2-62**;
Прокопов (1985), **Н-2-48**

Гиген 1948, общ. Гулянци; обл. Плевен

На 25 август 1948 г., при разкопаване на една голяма зала с абсида в развалините на античния град Ескус, на дълбочина 2 m до западната ѝ стена е изкопана голяма находка (около 3 kg) със сребърни монети (милиарензии). Сечени са от византийските императори: Василий II с Константин VIII (976-1025) – 113, Роман III (1028-1034) – 1 и Константин IX Мономах (1042-1055) – 596. Монетите били вложени в торбичка от плетена материя, която се е разпаднала. Всички монети са били слепени на купчини от някакво твърдо неразтворимо вещество (Герасимов). Поради корозията, след реставрация, ядрата са се оказали твърде тънки и чупливи, загубили значителна част от началното си тегло. Части от периферията на монетите са отчупени или орязани. На някои от монетите на Василий II с Константин VIII чрез допълнително изучаване е придадена корубеста форма, докато почти всички монети на Константин IX Мономах са

повече или по-малко типични скифати. Диаметърът на монетите от находката варира от 25 до 32 mm. Находката постъпила в Народния музей в София. Според *Вл. Пенчев*, това е най-голямата находка от византийски милиарензии от XI в., известна на нумизматичната наука.

Брой на монетите: 710+ Ag

Място на съхранение: НАИМ-София

Най-късна монета: Константин IX Мономах (1047-1048)

Трезориране: 1049-1050 г. (*Пенчев*)

Герасимов (1950), 17-324;

Пенчев (1998), НС-5-76

XII В.

Маркели 2007, общ. Карнобат; обл. Бургас

През 2007 г., при археологически разкопки в крепостта Маркели край гр. Карнобат, е открита находка от 37 златни византийски монети, поставени в малко керамично гърне с дръжка (*Момчилов и Христова*). Находката е публикувана от *Аладжов*. Гърнето с монетите е намерено в наземно юртообразно жилище, разположено в близост до крепостните стени. Освен монети, в гърнето има и накити: 5 позлатени халки и пръстен от златно-сребърна сплав. Разпределението на монетите по императори е следното:

Никифор III Вотаниат (1078-1081) – 31,

Алексий I Комнин (1092-1118) – 4,

Йоан II Комнин (1118-1143) – 2.

Монетите на Никифор III се предреформени, изработени от нискокаратова сплав, отговаряща на 8,5 до 9,5 карата чисто злато. Монетите на Алексий I са от следреформения му период (1092-1118) и са в високо златно съдържание. Монетите са сечени в две монетарници: Константинопол – 35 и Тесалоника – 2. Като вероятна причина за укриване на съкровището се сочи нахлуването на печенегите на юг от Стара планина през 1122 г. и битката между тях и византийците край Верея.

Брой на монетите: 37 Au и накити

Място на съхранение: НАИМ-София ?

Най-късна монета: Йоан II Комнин (1118-1122)

Трезориране: 1122 г. (*Аладжов*)

Момчилов и Христова, АОР-2007-652;

Аладжов (2014), НСЕ-10-131

Златарица 1923, едноименна общ.; обл. В. Търново

В местността „Иванов рът“, по брега на Златаришката река, жителят на Златарица Васил Илиев Цуцурков, като сякал дърва в гората през октомври 1923 г., изровил случайно един бронзов или меден тас с похлупак и от него се разсипали около 400 сребърни византийски монети, които разграбили 8 души селяни, които също секли дърва. От тези монети Златаришката община е прибрала

около 70 екземпляра, от които изпратила в Народния музей в София само 18 (*Мушмов*).

Според *Пенчев (1980)*, монетите не са сребърни, а **електронови**. Попадналите в НАИМ-София 18 монети се разпределят така: Мануил I Комнин – 2 и Исак II Ангел – 16. Цялата находка от 400 монети се равнява по стойност на около 130 златни хиперперони. По всичко личи, че тази находка е принадлежала на някой висш византийски военен командир или на цяла византийска военна част. Трезорирането вероятно е свързано с поражението на водената от Исак II Ангел византийската армия, нанесено от българите през 1190 г. *Пенчев* отбелязва, че това е изобщо най-голямата колективна находка от византийски електронови скифати от XII в.

Според *Йорданов*, освен 18 монети в АИМ-София, други 5 се намират в АМ-Варна. Тези общо 23 електронови скифати се разпределят, според *Йорданов*, така:

Мануил I Комнин (3): III сечене, тип С – 3;

Андроник I Комнин (1): вариант А – 1;

Исак II Ангел (18): вариант А – 2, вариант Б – 16.

По неизвестни причини общият брой на описаните от *Йорданов* монети е 22.

Брой на монетите: около 400 EI

Място на съхранение: 18 в НАИМ-София, инв. № LXV-23; 5 в АМ-Варна ?

Най-късна монета: Исак II Ангел (1185-1190)

Трезориране: 1190 г. (*Пенчев*); 1185-1190 г. (*Йорданов*)
Мушмов (1924), **2-230**; *Пенчев (1980)*, **Н-4-18**;
Йорданов (1984, 165)

Величково 1903 (бивше с. Згарлии), общ. Пазарджик

Още през 1915 г. *Б. Филов* отбелязва, че в България често са били откривани съкровища от античността, но малка част от тях са могли да бъдат запазени в своята цялост и да бъдат прибрани в сбирките на музеите. Най-голямото съкровище от този вид, намерено до началото на XX в. в България, е това, което няколко селяни открили през м. май 1903 г. при с. Згарлии. Тогавашният френски консул в Пловдив, Дегран, известен като голям любител на старините и усърден колекционер, в един свой рапорт до Парижката академия на науките дава кратки сведения върху находката. Според този рапорт, съкровището е съдържало 18 оки [около 22,5 kg] златни византийски монети от Комнините: Алексий I, Йоан II и Мануил I. Освен това е имало и няколко сребърни блюда, три от които са били украсени с хубави златни орнаменти. Дегран успял да фотографира тези съдове и те били възпроизведени в неговия рапорт. Той съобщава също в рапорта си, че селяните успели да реализират от тази находка само за няколко часа 40 000 лв [отговарят на около 500 000 € към края на 2020 г.], като продали намерените монети на златари, които веднага ги стопили.

От всички монети [общият им брой е около 6200] 237 екземпляри са изпратени в Министерството на финансите, което задържало само 60 броя, а останалите върнало на притежателя, **съгласно тогавашния закон за старините**.

Управлението на Народния музей, което било запитано за значението на находката и дали задържаните екземпляри могат да му послужат, отговорило, че музеят няма нужда от тях (*Филов*).

[Допълнително съобщение за същата находка, направено от *Мушмов*:]

През 1903 г. Трифон Николов от с. Згарлии, като орал нивата си, намерил голяма находка от златни византийски монети, заедно с няколко сребърни позлатени таса от византийско време. Няколко от тези тасове купил тогавашния френски консул в Пловдив, Дегран, също и руският дипломатически агент в София, Бахметев, а други няколко таса и голямо количество златни монети били стопени в Пловдив и сетне изнесени на слитъци през Одрин, Турция. Българските власти успели да заловят от това първо по рода си в България изкопано съкровище само 260 монети, повечето от Комнините и от **Исак II Ангел**. От тези монети само няколко били задържани за сбирките на музея, а останалите били върнати на Финансовото министерство.

През 1969 г. *Hendy* публикува сведения за 240 екземпляра от тази находка, според едно съобщение на Д. Такела от 1903 г. Монетите са златни хиперперони (скифати) и се разпределят по владетели така:

Алексий I Комнин (1081-1118) – 55;

Йоан II Комнин (1118-1143) – 65;

Мануил I Комнин (1143-1180) – 62;

Андроник I Комнин (1183-1185) – 11;

Исак II Ангел (1185-1195) – 47.

Не е известно нищо за запазените монети от тази находка. Към началото на 2018 г., т.е. 115 г. след откриването им, те не са публикувани и не се знае дали съществуват. Като най-вероятна причина за укриването на съкровището може да се посочи преминаването на войските на III-я кръстоносен поход през 1189 г. Село Величково е разположено точно покрай пътя, използван за придвижване от кръстоносците.

Брой на монетите: 22,5 kg Au и накити

Място на съхранение: няколко в НАИМ-София ?

Най-късна монета: Исак II Ангел (1185-1190) ?

Трезориране: около 1189 г. ? (НТ)

Филов (1915), **IV-2**;

Мушмов (1915), **IV-272**; *Hendy* (1969, 401)

Горнослав 1961, общ. Асеновград; обл. Пловдив

През 1961 г. при оране е изровен случайно един меден съд със 786 златни скифати (хиперперони) от Комнините. Монетите се разпределят по императори така:

Алексий I Комнин (1081-1118) – 239;

Йоан II Комнин (1118-1143) – 274,

Мануил I Комнин (1143-1180) – 264,

Андроник I Комнин (1183-1185) – 8,

Исак II Ангел (1185-1195) – 1.

Всички монети са отлично запазени. Върху много от монетите има графити, издраскани с острие, както на аверса, така и на реверса (*Герасимова-Томова*). Находката е откупена за музея в Пловдив. *Йорданов* е проучил 300 монети от тази находка, останалите били недостъпни (?!). Според него, разпределението на монетите по владетели е същото, както по-горе. Укриването на съкровището вероятно е станало през 1186 г. във връзка с похода на Исак II Ангел срещу България.

Брой на монетите: 786 Au

Място на съхранение: Арх. музей – Пловдив, инв. № 2240

Най-късна монета: Исак II Ангел (1185-1186)

Трезориране: 1185-1190 г. (*Йорданов*); около 1186 (НТ)

Джамбов (1961), А-4-1;

Герасимов (1963), 26-262; Герасимова-Томова (1981), Н-3-7;

Йорданов (1984, 155); Харитонов (2003, 437)

XIII В.

Твърдица 1967, обл. Сливен

През 1967 г. в местността „Славови ливади“, разположена южно от гр. Твърдица в долината на река Твърдишка, случайно е намерен бронзов съд, съдържащ 231 златни монети. Цялата находка е прибрана в ИМ-Сливен (*Герасимов; Бацова-Костова*). По-късно *Йорданов (2008)* уточнява, че неизвестен брой от намерените монети са останали у намервачите.

Първоначално *Йорданов (1984)* дава едно разпределение на монетите по владетели, което в друга, много по-късна публикация, коригира съществено (*Йорданов 2008*). Находката съдържа един хистаменон, 229 хиперперона и една електронова монета. Разпределението на монетите по владетели е следното:

Хистаменон:

Константин X Дука (1): II сечене – 1 (Константинопол).

Хиперперон:

Алексий I Комнин, сечени в Константинопол (16): вариант I – 10, вариант II – 6;

Алексий I Комнин, сечени в Тесалоника (9): вариант I – 4, вариант II – 4, вариант III – 1;

Алексий I Комнин, сечени в Адрианопол-Филипопол (2): вариант I – 2;

Йоан II Комнин, сечени в Константинопол (30): I сечене – 13, II сечене – 9, III сечене – 8;

Йоан II Комнин, сечени в Тесалоника (18): I сечене – 13, II сечене – 4, III сечене – 1;

Йоан II Комнин, нелокализирана монетарница (51): I сечене – 8, II сечене – 26, III сечене – 17;

Мануил I Комнин, сечени в Константинопол (58): вариант I – 10, вариант II – 12, вариант III – 4, вариант IV – 4, вариант V – 28;

Мануил I Комнин, сечени в Тесалоника (5) – 5;

Андроник I Комнин, сечени в Константинопол (5) – 5;

Исак II Ангел, сечени в Константинопол (29): вариант I – 7, вариант II – 11, вариант III – 11;

Алексий III Ангел, сечени в Константинопол (7): хиперперон – 6, електрон – 1.

Особен интерес представляват 51 монети с името на Йоан II Комнин, сечени в неизвестна монетарница, които *Йорданов* (2008, 129) означава като „провинциални подражания“. В по-ранната си публикация *Йорданов* (1984, 214) приема, че това са най-ранните хиперперонове монети на Йоан III Дука Ватаци. Направените допълнителни измервания на златното съдържание на горните 51 монети показват, че то се движи в границите 19-20 карата, докато ранните монети на Йоан III Дука Ватаци са сечени от злато с чистота 16-18 карата. Друга особеност на находката е малкото съдържание на монети от най-късно представения византийски император, Алексий III Ангел – само 7. Някои от тях със сигурност са сечени след 1200 г. На тази база *Йорданов* (2008, 131) лансира хипотезата, че тези 51 монети са подражания на солунското монетосечение на Йоан II Комнин и са сечени в България около 1200 г. по времето на цар Калоян. Според *Йорданов* (2008, 132), именно такива монети, в количество четири либри (288 бр.), Калоян е пратил като подарък на папа Инокентий III. Укриването на съкровището е станало след 1203 г., вероятно във връзка с войната между България и Латинската империя през пролетта на 1205 г. (*Йорданов* 2008, 133).

Брой на монетите: 231+ Au

Място на съхранение: 231 в РИМ-Сливен

Най-късна монета: Алексий III Ангел (1200-1203) ?

Трезориране: 1203-1205 г. ? (*Йорданов* 2008)

Герасимов (1969), **31-234**;

Бацова-Костова (1973), **МПК-2-13**; *Йорданов* (1984, 214);

Харитонов (2003, 451); *Йорданов* (2008, 101-136)

Кортен 1970, общ. Нова Загора; обл. Сливен

През 1970 г. в местността „Османкьой“ на 2 km североизточно от селото е открита находка от голям брой билонови византийски скифати. В едно много късно публикувано известие *Gerasimov* съобщава за 1455 монети, постъпват в ИМ – Нова Загора. Предполага се, че първоначалният им брой превишава 2000. При първото публикуване на находката са описани 1586 екземпляра (*Йорданов* 1976). *Йорданов* разделя монетите на две групи, според вида на ядрото и качеството на отсичане. В първата попадат монетите с неправилна форма на ядрото, с пукнатини по краищата и с небрежна изработка. При тях липсва посребряване. Втората група включва по-малък брой монети с правилни ядра, прецизна изработка и следи от посребряване. Монетите в находката се разпределят по владетели и типове по следния начин (*Йорданов* 1984):

Мануил I Комнин, IV сечене – 5;

Андроник I Комнин – 1;

Исак II Ангел – 29;

ТЕОДОР (?) – 1;

Алексий III Ангел – 27.

Български имитации (766): тип А – 182, тип В – 132, тип С – 452.

Латински имитации, сечени в Константинопол (514): тип А, голям модул – 122, малък модул – 476; тип В, голям модул – 8, малък модул – 8.

Латински имитации, сечени в Тесалоника (63): тип А, голям модул – 16, малък модул – 12; тип В, голям модул – 10, малък модул – 25.

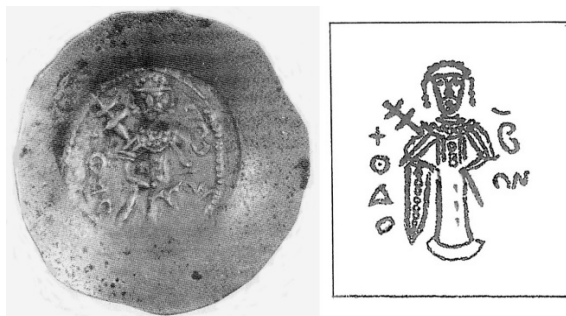
Нови типове (Тесалоника, 2): тип I – 1; тип VI – 1

Теодор I Ласкарис, сечени в Никея (41): I сечене: голям модул – 8, малък модул – 25; II сечене: голям модул – 8.

Препечатани монети: тип А (Константинопол, малък модул) върху монета на Теодор I Ласкарис, (I сечене, голям модул); тип А (Солун, голям модул) върху монета на Теодор I Ласкарис (I сечене, голям модул); тип В (Солун, голям и малък модул) върху тип А (Солун); тип В (Солун) върху монета на Алексий III Ангел.

Общият брой на описаните монети е 1554. Според *Йорданов (1984)*, 1502 монети от находката се съхраняват в ИМ – Нова Загора, а 66 – в частни колекции, където са прегледани (*Йорданов, 1976*).

Най-интересната монета в находката с времето става единственият екземпляр с надпис **ΘΔΟ**, очевидно съкращение от **ΘΕΟΔΟΡ** (Теодор). До 1970 г. са публикувани няколко подобни монети или находки, в които се срещат такива.

Реверс на медна скифата на Теодор-Петър (?) от находката в Поморие
Мутафов, Койчев и Азманов (1997), НС-4-127 (вляво)
и графичен вид на реверса по *Йорданов (2014, 85)* (вдясно)

На аверса на тези монети е изобразена права фигура на Исус Христос с нимб и хитон. С дясната ръка благославя, в лявата държи евангелие. От двете страни надпис: **IC-XC**. На реверса е представен владетелят прав насреща, на главата със стема, облечен в дивитисион и препасан с лорос. В дясната си ръка държи скиптер, завършващ с двойно пресечен петриаршески кръст. Лявата ръка е прегъната в лакътя и опряна на тялото, от нея виси прехвърленият край на лороса, който наподобява меч. От лявата страна на изображението има вертикален надпис: **+ΘΔΟ**, а от дясната – буквата **В**, понякога изписвана като българско **Б**, със знак за съкращение. Под тях – лигатура от две букви – **AN**, която върху някои екземпляри наподобява **М**. Монетата е отсечена от медна

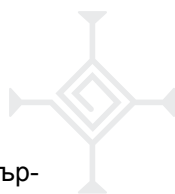
пластинка с почти кръгла форма с диаметър около 30 mm и тегло около 3 g. Диаметърът на печата е около 16 mm.

През 1970 г. чешкият нумизмат Евгени Похитонов предлага хипотеза, според която монетите с надпис **ΘΔΟ** са сечени от българският владетел Петър IV, за когото е известно, че е носил и името Тодор (побългарено от Теодор). Той е по-големият брат българския владетел Иван Асен I. Двамата стават известни в историята с това, че възстановяват българската държавност през 1185 г. и стават първите царе на Второто българско царство. Водещите български нумизмати първоначално определят този тип монети като съвременни фалшификати, тъй като към онзи момент е прието началото на българското средновековно монетосечене да се поставя 4-5 десетилетия по-късно (през 1230 г.). Освен това стилът на изображенията е груб, а някои важни детайли са изобразени примитивно. Тълкуването на надписите на реверса е спорно и нееднозначно.

Но наличието на такава монета в находка **Кортен-1970** отхвърля съмненията за това, че екземплярът може да е съвременен фалшификат. С времето се натрупват значителен брой монети от този тип, много от тях открити в колективни находки.

През 1976 г. **Йорданов** приписва този тип монети на **Теодор Мангафа** – узурпатор във Филаделфия, 1189-1190, 1204-1208. Това мнение поддържа до началото на 80-те години (**Йорданов 1984, 42-43**). По-късно той преразглежда становището си относно тази монета и приема, че тя може би е издание на българския цар Теодор-Петър, с прозвище Белгун, брат на цар Иван Асен I (**Йорданов 1982**). В последната статия **Йорданов** съобщава за общо 21 монети от същия тип, 18 от които са илюстрирани със снимки. Предполага се, че монетата е отсечена около 1190 г., след поражението, което братята Асен и Петър (Теодор) нанасят на византийците и пленяват императорския кръст, носен от войската на император Исак II Комнин. А надписът на реверса „се развързва“ като: $\Theta[\epsilon\omicron]\Delta\omicron[\rho\omicron\varsigma] B[\epsilon\lambda\gamma]OY\Upsilon N[\omicron\varsigma]$, т.е. Теодор-Белгун.

Предложението, че на монетата владетелят изписва прякора си, не издържа на сериозна критика. **Дочев (1990)** отрича изобщо съществуването на монетосечене по времето на Асен и Петър. Името **Белгун** е използвано само в един източник и то като прякор на цар Иван Асен I. Неговият брат, Петър IV (Теодор или Тодор), никога не е наричан в източниците Белгун, а с името Теодор е споменат само на едно място. Не може да се приеме, че един владетел ще изпише прозвището си върху монетите вместо царското си име. Според **Дочев (1990)**, този тип монети са сечени от византийския военачалник на латинска служба **Теодор Врана** (с български родови корени), който управлявал като полунезависим владетел областта около Одрин и Димотика в периода между 1206 и 1208 г. На монетите той е изобразен с патриаршески кръст, тъй като се изявявал като водач на тракийските гърци и като защитник на православието. Поради васалното положение на Теодор Врана спрямо латинския император, върху монетата не е изписана титлата „василевс“, а са представени само някои инсигнии като царска корона с висулки, дивитисон и лорос, които подсказват за самостоятелна владетелска власт.

През 1991 г. *Пенчев* публикува находката **Пловдивско-1985**, която съдържа 2 монети с надпис **ΘΔΟ**. Според него, находката е укрита със сигурност през 1195-1197 г. и това датиране прави невъзможно предположението, че монетите са сечени от Теодор Врана. *Пенчев* датира монетите около 1190 г. и предполага, че са отсечени във връзка с претенциите на Петър (Теодор) за византийския престол. Чрез името Петър, с което е известен в историческите източници, той демонстрира връзката си с владетелите на Първото българско царство (по-специално с Петър I, 927-969), но когато изявява претенциите си за византийски император, той изписва името си като Теодор.

През 1994 г. е публикувана обзорна статия на S. Bendall и C. Morrisson върху монетосеченето на енигматичния владетел Теодор. Те предполагат, но не много уверено, че монетите може би са сечени от Теодор Мангафа, но не предлагат прочит на реверсия надпис. В тази статия се съобщава за намирането на две находки, състоящи се изцяло от подобен тип монети: едната съдържа 6, а другата 70 екземпляра. Монетите от втората находка били сечени с 67 различни реверсни печати (*Пенчев*, 1999). Предполага се, че находката произхожда от България. И двете находки са разпродадени и засега са изгубени за науката.

Изказаната по-горе идея на *Пенчев* (1991) е доразвита и обогатена с по-убедителни аргументи след публикуването на находка **Поморие-1985** (Бургас), в която сред 37 монети има една с надпис **ΘΔΟ** (*Мутафов, Койчев и Азманов* 1997). Авторите предлагат ново тълкуване на вертикалния надпис вдясно от фигурата на владетеля. Според тях, Теодор-Петър и брат му Иван Асен I поначало са били претенденти за императорския престол на Византия, тъй като те са считали **самия Исак II Ангел за узурпатор**. След като се провъзгласява за византийски император през 1190 г., Теодор-Петър търси признание за този титул от Фридрих Барбароса, във връзка с преминаването на войските на III-я кръстоносен поход през България. Има писмени свидетелства от западни хронисти, които изрично заявяват, че „*Калопетър изискваше от римския император (Фридрих Барбароса) да му възложи императорската корона на гръцкото кралство*“ (corona imperiale regni Grece). Претенцията за короната на василевсите води началото си от **титулатурата на цар Симеон I**, афиширана чрез надписа на неговите печати: CYMEWN ENXPIC [Tω] BASILE[UC] ROMEWN. Тази титла на Симеон I не е призната от византийците. На цар Петър I – наследникът на Симеон I – от страна на Византия е призната друга титла с по-нисък ранг: Basileuz boulgariaz (император на българите). Тази именно подробност, според авторите, прави изписването на името Петър върху монетите **неподходящо** за претендент, който желае „короната на гръцкото кралство“. Поради това той изписва кръщелното си име Теодор (или Тодор). Така, според авторите, вертикалният надпис в дясно – **В** и под нея лигатура **qN**, т.е. огледално обърнато Р и N – е съкращение от надписа: ВАСИЛЕВС (ТОН) РОМЕЙОН, т.е. „император на всички ромеи“. При подобно тълкуване (като василевс на ромеите) пропагандният характер, който поначало се приписва на този тип монети, дори става по-широк. В отсъствие на други възможности в онази епоха, монетите са били най-ефикасното средство за пропаганда на личността на един амбициозен владетел.

Това е доста по-убедително обяснение на надписите и съкращенията върху този тип монети, защото така отпада тълкуването на буквата Б (или В) като съкращение от „Белгун“ – най-атакуемата позиция на защитниците на идеята, че монетата е сечена от Теодор-Петър.

Ново тълкуване се предлага и за изображеният на монетата двоен патриаршески кръст. Известно е, че той е пленен от войските на Асен и Петър при битката в Тревненския Балкан през пролетта на 1190 г. и е бил не само символ на ромейската императорска власт, но той е бил носен пред войската от нарочен монах като мощно средство за религиозно надъхване на византийските войници преди битка. Авторите обаче изказват не много убедителното предположение, че всеки един от претендентите за византийския престол (Исак Комнин от Кипър и Теодор Мангафа от Филадельфия) е можел да изобрази на монетите си патриаршеския кръст и на тази база предполагат, че Теодор-Петър е започнал да сече своите монети дори преди 1190 г. Всъщност най-голямо основание да изобрази свещения кръст върху монетите си, сред всички претенденти, е имал именно Теодор-Петър, защото го и притежавал и всички са знаели това. Следователно по-убедително е да се допусне, че монетите на Теодор-Петър са започнали да се сечат, не по-рано от битката в Тревненския Балкан, най-вероятно през периода **април-септември 1190 г.**

Тъй като възможността Теодор Врана да е издател на такъв тип монета сравнително лесно се отхвърля, основен „конкурент“ на Теодор-Петър остава узурпатора Теодор Мангафа (1185-1189) от Филадельфия. Известна е една негова монета, която е от **електрон**. Основните аргументи против идеята медната монета, дискутирана тук, да се припише на Теодор Мангафа са предимно от иконографско естество: монетата на Мангафа е по-добре изработена; печатът е дълговиден, докато на медната монета е плосък; има разлики в представянето на изображението на владетеля (Теодор-Петър е с брада и мустаци, Теодор Мангафа – без брада) и неговото облекло; диаметърът на печата е по-голям – около 20 mm. Основната разлика е в надписа – на монетата на Мангафа в дясното поле не може да се прочете никакъв надпис.

Цялата история около този тип монета е обобщена детайлно и в емоционално-личен план от *Йорданов (2014)*. Описани са общо 46 монети, публикувани до този момент. В крайна сметка мнението му е, че от двамата „претенденти“ – Тодор-Петър и Теодор Мангафа – първият е по-вероятен като издател на монетата.

По наше мнение възниква проблем с титула **Βασιλεὺς** (император), който на практика не се изписва върху византийските монети след края на XI в. Владетелите на Византия през целият век, предхождащ отсичането на дискутираните монети, се титулуват като **ΔΕΣΠΟΤ** (деспот). Как би могъл жителят на средновековна България или Византия да разчете зад небрежно изписаната единична буква В в дясното поле на реверса, че става дума за „василевс“, а зад останалите почти нечетими буквени знаци да съзре съкращението „на всички ромей“?

Според *Овчаров (2011, 13)*, анализът на 5 монети с надпис **ΘΔΟ**, извършен с портативен рентгеново-флуоресцентен анализатор, дава следните средни стойности в проценти: мед – 99,3; сребро – 0,1; цинк – 0,1; олово – 0,1;

желязо – 0,1; селен – 0,2; антимон – 0,1. Във връзка с този анализ ние правим следния коментар:

По съвременната терминология тази сплав представлява сурова (нерафинирана) мед. Ниското съдържание сребро е по-скоро свидетелство за примес, чийто произход идва от изходната руда, отколкото от евентуално посребряване на монетата. Съдържанието на селен и антимон е сравнително високо и дава основание да се мисли, че медта може би произхожда от подбалканските находища около гр. **Пирдоп**. И тъй като става дума за голямо количество емитирани монети – вероятно няколко десетки хиляди, неизбежно възникват въпроси от технологичен характер: къде е ставало отсичането на монетите, кой и от къде е доставял медта. По времето, когато са сечени монетите, никоя от известните монетарници не е под контрола на Асен и Петър и не влиза в територията на възстановената българска държава. Следователно сеченето на монетите би трябвало да е организирано в някоя от резиденциите на владетелите – най-вероятно Търново или Преслав, където обаче до този момент никога не са сечени монети. Друго възможно място е средновековният **Дръстър**, където доста преди това, през X-XI в., се произвеждат големи количества имитативни монети, макар и не чрез сечене, а чрез отливане в калъп, вж. **Златарица-1939** (Велико Търново).

На този етап може да се обобщи, че все още няма категорично доказателство въпросният тип монета да е сечен от името и по времето на управление на българския цар Теодор-Петър. Същевременно обаче приписването на монетата на други „кандидати“ от края на XII – началото на XIII в. също не е убедително.

Брой на монетите: 2000+ Æ/Ag

Място на съхранение: 1502 в ИМ – Нова Загора, 66 в ч. кол.

Най-късна монета: имитации (1212-1218)

Трезориране: 1212-1218 г. (Йорданов 1984)

Йорданов (1976), **A-3-61**; Gerasimov (1979), **35-140**; Йорданов (1982), **H-4-17**;

Йорданов (1984, 174); Дочев (1990), **H-1-29**; Пенчев (1991), **H-1/2-22**;

Мутафов, Койчев и Азманов (1997), **HC-4-127**; Пенчев (1999), **HC-6/2-79**;

Дочев (2009, 19); Овчаров (2011, 13); Йорданов (2014, 67-86)

Валандово 1934, Република Северна Македония

През 1934 г., или малко по-рано, в района на град Валандово, разположен на около 20 km северозападно от Доиранското езеро (днес в Република Северна Македония), при неизвестни обстоятелства била открита находка, за която се предполага, че е съдържала най-малко 18 електронни „аспрон трахи“ на Теодор Комнин Дука (1215-1230) заедно с една златна монета (хиперперон) на българския цар Иван Асен II (1218-1241). Монетите от находката са разпръснати сред колекционери и музеи, като златната перпера на Иван Асен II е придобита от един хърватски колекционер (Авдев 2012, 60). Предполага се, че това е бил загребският банкер Ем. Лесич. Схващайки огромната важност на тази монета за българската история, колекционерът преценява, че правилното място на тази монета е в България. Той предлага монетата на българската

държава за размяна, като за целта я изпраща по таен пратеник в София. Монетата е показана на ръководството на тогавашния Народен музей в София (днес НАИМ-София), което преценява, че е автентична и трябва да се направи всичко възможно тя да бъде придобита за България. Притежателят-колекционер не иска пари, а желае да размени златната монета срещу определен брой редки римски денари от голямата находка **Девна-1929** (Варна). Съгласно тогавашния Закон за старините, е свикана комисия към Министерството на народното просвещение, която взема решение да се направи размяната, като се предложат на хърватския колекционер предварително договорените по списък римски монети. Това са 14 редки денари сред които: Веспасиан с Тит и Домициан, Плотина, Марциана, Дидий Юлиан, Дидия Клара, Манлия Скантила и др.

По-нататък историята придобива почти криминален характер, поради което както детайлите по размяната, така и самата сделка за дълго време остават в дълбока тайна. Едва в последните години се оказва, че има запазени **писмени спомени** от съпругата на проф. Т. Герасимов, Бисера Герасимова, където тя описва подробно начина, по-който е станало придобиването на златната монета (Авдев 2012, 64-66). Тодор Герасимов, придружаван от съпругата си, официално е командирован в Белград, „за да се запознае с монетите на тамошния музей”. На тайна среща с посредника на сделката Герасимов предава редките денари и получава златната монета. За да няма проблеми с югославските митнически власти, съпругата му Бисера Герасимова окачва пробитата монета на предварително приготвена златна верижка и така я пренася през границата като лично бижу. Още на другия ден монетата е записана в инвентарната книга на музея.

В спомените си Бисера Герасимова изрично пише, че тя **не е** присъствала при размяната на монетите: „...*На другия ден стана размяната на монетите в кабинета на Петрович. Не присъствах. Разхождах се из двата универсални магазина. Останахме в Белград 4 дни*” (Авдев 2012, 65).

Монетата на Иван Асен II е с диаметър 30 mm (по други данни 33 mm) и тегло 4,33 g (Дочев 2009, 41). Изработена е от 18 каратово злато. Тя има леко корубеста форма и е била пригодена за носене на наниз. За целта е пробита и е направен опит да се сплеска, за да се изправи. При този опит се е появила голяма радиална пукнатина.

На изпъкналата страна (аверса) е изобразен Христос с нимб, туника и мантия, стъпил върху супедион, прав насреща. С дясната си ръка, която е свита пред гърдите, благославя, а в лявата държи евангелие. От двете страни на фигурата е изписан в две колони следния надпис: IC XC ЧЬ СЛАВЕ. Върху вдлъбнатата страна (реверса) е представен царят (вляво) и св. Димитър (вдясно) прави. Св. Димитър коронясва царя с дясната си ръка, а с лявата му подава дълъг меч, поставен в ножница. Царят е с къса заоблена брада и с мустаци. Дясната му ръка е поставена молитвено пред гърдите, а с лявата поема мечата от св. Димитър. В полето вляво и вдясно на фигурите има съкратен вертикален надпис в две колони. Развързан надписът се чете така: вляво: Йоанъ Асень Царь; вдясно: Светы Димитъръ (Юркова и Пенчев 1990, 79).

Златна перпера на Иван Асен II, х 2 (Юркова и Пенчев 1990, 80-81)

Придобита по доста тайнствен начин и засега известна в един-единствен екземпляр, златната монета на Иван Асен II неизбежно повдига и някои „страанични“ въпроси. Закономерно се появява съмнение относно нейната автентичност. Откакто е придобита, монетата не е показвана публично (в НИМ-София е експонирано нейно копие), направена ѝ е практически една качествена снимка (която е възпроизведена тук) и не е подлагана на никакъв физичен, химичен и металографски анализ. Чистотата на златото е определена вероятно по най-примитивния метод, прилаган от бижутерите-златари – чрез натриване върху камък и обработване на останената следа със смес от киселини. Липсата на такива изследвания не дава възможност да се отговори ясно на въпроса кога е пробита и спукана монетата – в средновековието или в ново време. Според Пенчев (Юркова и Пенчев 1990, 79) и Авдеев (2012, 54) операциите по пробиване и сплескване са извършени в „ново време“, без да се привеждат доводи за това твърдение.

Още при първото публикуване на тази монета (направено преди придобиването ѝ за НАИМ-София) Герасимов отбелязва, че тя има следи от трайна патина, която върху златото се получава поне след няколко години на съхранение. Върху монетата има няколко (5-6) знаци, под форма на плитки черти (графити), които се тълкуват като сарафски маркировки и проверки (Дочев 2003, 34). Явно за повечето тогавашни сарафи тази монета е била непозната. Косвено това е указание за участие на монетата в парично обръщение, преди да бъде трезорирана (Авдеев 2012, 59).

Този тип монети са резултат от еднократна малобройна емисия, осъществена предимно с пропагандна цел, като се предполага, че производството ѝ е станало през април-май 1230 г. Вероятно много скоро след смъртта на цар Иван Асен II (1241 г.), финансовите власти в Солун са изтеглили от употреба по-голямата част от златната емисия на българския цар и са претопили монетите. Този процес е добил своя пълнен завършек, след като Йоан III Дука Ватаци превзема Солун и югозападните български земи през 1246 г., когато вероятно и последните останали екземпляри с лика на българския цар са изтеглени и претопени. На тази база може да се предположи, че трезорирането на монетата е станало най-късно през 1241 г.

Герасимов доверява в частен разговор на Пенчев (*Юркова и Пенчев 1990, 79*), че монетата на Иван Асен II е открита в района на гр. Прилеп. В книгата на *Авдеев (2012, 61)* се твърди, че според притежателя на една от електроновите монети, находката произхожда от района на гр. Валандово. Град Прилеп се намира на около 100 km западно от Валандово. Къде точно е открита находката и съответно златната монета на Иван Асен II на сегашния етап остава дискуссионен въпрос. Тук приемаме като по-логично сведението, че находката е намерена край гр. Валандово, разположен на около стотина километра северно от Солун, докато разстоянието Солун-Прилеп е над 200 km. Направеният по-горе анализ показва, че този тип монети са циркулирали предимно в Солун и в най-близката негова околност, така че и от тази гледна точка укриването на съкровището в района на Валандово е по-вероятно.

Брой на монетите: 19+ (1 Au, 18+ EI)

Място на съхранение: 1 Au в НАИМ-София, инв. № 168

Най-късна монета: Иван Асен II (1230) ?

Трезориране: 1235-1241 г. ? (НТ)

Герасимов (1935), 8-361;
Юркова и Пенчев (1990); Дочев (2003);
Дочев (2009); Авдеев (2012, 59-68)

Нисово 1981, общ. Иваново; обл. Русе

През 1981 г. при неизвестни обстоятелства в околностите на селото е открита голяма находка от златни византийски монети. Според сведения на колекционерите от Русе, находката е намерена в калето край селото в гърне и е съдържала около 300 монети. От тази находка НИМ-София закупува 55 перпери на Йоан III Дука Ватаци. Всички монети са с вторично орязана периферия. Не са публикувани.

Брой на монетите: 300+ Au

Място на съхранение: 55 в НИМ-София

Най-късна монета: Йоан III Дука Ватаци (1222-1254)

Трезориране: 1222-1254 г. (НТ)

Юркова (1983), A-1/2-117

Нисово 1998, общ. Иваново; обл. Русе

През 1998 г. д-р Иван Иванов, директор на „Зоопарк“ – София, откупува за музейната сбирка на БНБ колективна находка, за която се предполага, че е намерена в средновековната крепост на с. Нисово. Находката съдържа 42 медни монети, които се разпределят по владетели така: билонова монета на Теодор II Ласкарис (1254-1258) – 1, медни скифати на цар Мицо (1261-1263) – 22, медни скифати на цар Константин Асен (1257-1263) – 19. *Сотиров* твърди, че това е първата колективна находка с монети на цар Мицо, но има по-ранна от нея – **Велико Търново-1992а**. Според *Сотиров*, пълното име на този цар вероятно е умалително от Симеон. Средното тегло на монетите на Мицо в находката е 2,76 g. Средното тегло на 19-те монети на Константин Асен е 1,81 g. Предполага се, че скифатите на Мицо са по-ранни от монетите на Константин Асен и са били отсечени между края на 1261 и края на 1262 г. Като

най-вероятно седалище на монетарницата, в която са сечени на монетите на Мицо се посочва гр. Преслав. Относно укриването на находката се предлага хипотезата, че е станало през есента на 1263 г., когато „някой от бягащите на север Мицови привърженици е заровил край с. Нисово наличните си монети” (*Сотиров 2004*). *Дочев* оспорва тази датировка, като приема, че укриването е станало по-късно – към 1268-1269 г. Според него, съдържанието на находката предварително е манипулирано, като от нея са извадени част от по-редките и по-тежките монети.

Брой на монетите: 42 Æ

Място на съхранение: БНБ, инв. № К III/12

Най-късна монета: Константин Асен (1262-1263)

Трезориране: есента на 1263 г. (*Сотиров*); 1268-1269 г. (*Дочев*)
Сотиров (2004), НСЕ-1-117; Дочев (2012), НСЕ-8-93

Русе 1993

През 1993 г. в района на едно военно поделение край Русе иманяри намерили с помощта на металотърсач колективна находка от медни скифати от XIII в. Част от находката била разпродадена от иманярите, а друга част, съдържаща 31 монети, попаднала в НИМ-София. От тях 27 екз. са на деспот Яков Светослав и 4 – на цар Константин Асен. От монетите на Яков Светослав 4 броя са от типа: „бюст на Св. Димитър на лицето и деспотът прав на opakoto”. Останалите 23 монети са от типа: „Св. Димитър прав на лицето и деспотът прав на opakoto”. Диаметър 20-29 mm, тегло 1,54-4,67 g. Монетите на Константин Асен са от типа: „Бюст на Христос с нимб насреща на лицето и Царят прав насреща, държащ лабарум и кълбо” – 2 броя и от типа: „Бюст на Христос с нимб насреща на лицето и Царят на кон на opakoto” – 2 бр. Диаметър 21-27 mm, тегло 1,53-2,45 g. Една от монетите е счупена. Това е първата колективна находка с монети на деспот Яков Светослав. *Пенчев* предполага, че монетите на деспота са сечени в средновековния град Червен, близо до Русе, по повод осиновяването му от царица Мария през 1275 г.

Във втората публикация *Сотиров* съобщава, че други 51 монети от същата находка били продадени на Българската народна банка. В тази втора част се съдържат 2 монети на деспот Яков Светослав и 49 монети на цар Константин Асен. С това общият брой известни монети на Яков Светослав от тази находка стават 29, а тези на Константин Асен – 53. Според *Сотиров*, сред монетите от тази находка няма такава, която да е сечена по-късно от 1265-1266 г. Що се отнася до монетите на Яков Светослав, те са сечени в периода 1261-1266 г. в монетарница, ситуирана в западните български земи, най-вероятно в Ново бърдо. Тези монети на деспота са отсечени преди емитирането на IV-я тип монети на Константин Асен. Последният тип монети са с тегло 0,50-0,75 g, докато тези от находката са значително по-тежки – в границите от 1,32 до 3,62 g. Като най-късни се определят монетите от III тип на Константин Асен („царят на кон”), сечени през 1265-1266 г. Според *Сотиров*, след 1266 г. Яков Светослав е загубил правото да сече свои монети, тъй като станал васал на унгарците.

Брой на монетите: 82+ Æ

Място на съхранение: 31 в НИМ-София, инв. № 30164-10183, 31531-31541; 51 в БНБ

Най-късна монета: Яков Светослав (1275) или Константин Асен (1265-1266)

Трезориране: 1275 г. (Пенчев); 1266 г. (Сотиров)

Пенчев (1999), **НС-6/2-89**; Сотиров (2006), **НСЕ-3/1-215**

XIV В.

Тишевица 1978, общ. Враца

През лятото на 1978 г. при оране в околностите на селото било намерено гърне със сребърни средновековни монети от XIII-XIV в. Голяма част от находката била разпръсната сред частни лица. По сведения на Сп. Машов, 247 монети били откупени за сбирката на ИМ-Враца. Частни колекционери от София са продали около 400 монети от тази находка на НИМ-София. В крайна сметка са събрани точни данни за 652 монети от находката и тези монети са публикувани от Пенчев (1983). Тази находка както и много подобната на нея **Тишевица 1996**, предизвика оживена научна дискусия, свързана най-вече с личността българския цар Михаил III Шишман Асен, тъй като името МИХАИЛ присъства върху значителна част от монетите.

Според Пенчев (1983), монетите в находката се разпределят по владетели по следния начин:

БЪЛГАРСКИ МОНЕТИ

1. Георги I Тертер (надпис ГЕΩΡΓΙΕ DUX ГЕΩΡΓΗ) – 1 (19-30 mm, 1,37 g);

2. Монети с името Михаил (?-?):

I тип – „Царят със Св. Георги, без фамилно име Асен”

Вариант А – 6 (19-20 mm, 1,42 – 1,88 g)

Вариант Б – 11 (19-20 mm, 1,27-1,75 g)

II тип – „Царят със Св. Георги и с фамилно име „Асен”

Вариант А – 128 (18-20 mm, 1,05-1,97 g)

Вариант Б – 4 (19-21 mm, 1,43-2,00 g)

III тип – „Царят и царица ΕΡΙΝΑ държат знаме”

Единствен вариант – 2 (19-20 mm, 1,94-2,05 g)

IV тип – „Царят и царица ΕΡΙΝΑ държат патриаршески кръст”

Единствен вариант – 29 (20-21 mm, 1,39-1,95 g)

Общо български монети: 181 екз.

СРЪБСКИ МОНЕТИ

1. Стефан Драгутин (1276-1316)

I тип – 1 (18 mm, 1,73 g)

II тип

Вариант А – 41 (19-21 mm, 1,18-1,95 g)

Вариант Б – 53 (16-22 mm, 0,96-2,18 g)

2. Урош II Милутин (1282-1321)

I тип

Вариант А – 49 (17-21 mm, 1,01-2,20 g)

Вариант Б – 33 (18-22 mm, 1,21-2,14 g)

Вариант В – 8 (19-21 mm, 1,44-2,03 g)

II тип

Единствен вариант – 2 (19-20 mm, 1,41-1,94 g)

3. Стефан Драгутин или Урош II Милутин – 1

Общо сръбски монети: 188 екз.

ВЕНЕЦИАНСКИ МОНЕТИ

1. Раниери Зено (1253-1286) – 3 (20-21 mm, 2,01-2,09 g)

2. Якопо Контарини (1275-1280) – 1 (20-21 mm, 2,14 g)

3. Джовани Дандоло (1280-1289) – 2 (18-19 mm, 1,79-1,84 g)

Общо венециански монети: 6 екз.

ИМИТАЦИИ

1. На сръбски монети – 40 (18-21 mm, 0,80-1,73 g)

2. На венециански монети – 235 (18-21 mm, 0,77-1,75 g)

Общо имитативни монети: 275 екз.,

Общ брой на проучените монети: 650 екз.

Всички монети, носещи името на Михаил (с или без фамилно име „Асен“) в находката, са много добре запазени, което е указание, че тя е укрита много скоро след тяхното отсичане. *Пенчев* смята, че моментът на трезорирането трябва да се определи чрез чуждите монети – венециански и сръбски, попаднали в находката. Най-късни от шестте венециански гроша са двата на Дж. Дандоло (1280-1289). Според *Пенчев*, те са силно износени и вторично орязани по периферията на ядрото. Останалите четири венециански монети също са силно износени, което предполага най-малко няколко десетилетия участие в паричното обръщение, прези трезорирането. Според *Гълъбов* (2001, 80), обаче венецианските грошове, особено сечените между 1280-1289 г., не са износени, а са сечени с „изморени“ матрици. Освен това всички са с тегло над 1,8 g, а матапанът на Якопо Контарини (1275-1280) изобщо не е износен и теглото му е 2,14 g.

Монетата от първият тип на Стефан Драгутин, сечена преди 1276 г., когато той е бил съуправител на баща си, е полуизтрита. Останалите се датират между 1276 и 1316 г., а тези на Стефан Урош II Милутин – до 1321 г. Липсата на монети от по-късните сръбски крале – Стефан Дечански (1321-1331) и Стефан Душан (1331-1355), както и екземпляри от огромното по обем монетосечене на Иван Александър с Михаил Асен, е указание, че находката е укрита, според *Пенчев* (1983), не по-късно от средата на 20-те години на XIII в., т.е. по времето на цар Михаил III Шишман Асен.

Михаил III Шишман Асен е провъзгласен за български цар през пролетта на 1323 г. Преди това той е бил деспот на силната в икономическо и военно

отношение Видинска област. Напълно възможно е монетите в находката да са отсечени в първите 2-3 години от неговото царуване. Проблемът е как да се обясни наличието на монети от III и IV тип, на които царят е изобразен с царица Ирина. Нейното рождено име е Теодора, тя е сестра на император Андроник III Палеолог и вдовица на цар Тодор Светослав. Тя е втора съпруга на Михаил Шишман, който се жени за нея през лятото на 1324 г. по политически причини. Сватбата е била наложена на Михаил Шишман от византийска страна, като условие за сключване на траен мир между България и Византия. По стара традиция новата съпруга на царя, която гарантирала мира, била наречена Ирина (на гръцки „мир“). Така, според *Пенчев*, обяснява името на царицата, изписано на монетите на Михаил Шишман от III и IV тип, всъщност това е Теодора Палеологина.

Монетите от тип I, вариант А на Михаил III Шишман стилово много приличат на тези на Стефан Драгутин (II тип, вариант Б) и на Урош II Милутин (I тип, вариант Б). От тази прилика се прави извода, че в самото начало на своето царуване българският цар е сякъл монетите си в някоя сръбска монетарница, бидейки в тесни връзки със своя тъст Урош II Милутин (чиято дъщеря Ана или Неда е първа съпруга на Михаил Шишман). Но тъй като към 1323 г. тъстът не е между живите, *Пенчев* допуска, че в случая е налице проява на т. нар. „неподвижен“ тип монетосечене, т.е. сръбската монетарница продължила да произвежда монети на Михаил Шишман, много подобни на тези на Урош II Милутин, и след смъртта на последния. По това време в Сърбия бушува гражданска война и Михаил Шишман избира грешен съюзник – съперникът на бъдещия сръбски крал Стефан Дечански. Този съперник, на име Владислав, бил окончателно разбит към пролетта на 1324 г. Монетите от тип III и тип IV, на които е представена царица Теодора, са започнали да се сечат от втората половина на 1324 г. От тях значително по-многобройни са тези от тип IV, който се сече до 1325-1326 г.

Наличието на голям брой имитации на венециански грошове, според *Пенчев*, може да се обясни с васалната зависимост под която попада Видинското деспотство през 1292 г. по времето на деспот Шишман, бащата на Михаил. Приема се, че сръбското върховенство затруднявало силно контактите на Видинското деспотство с венецианците, откъдето и притокът на техните монети силно намалял. Това довело до възникване на масово имитативно монетосечене, което копирало главно матапаните на Дж. Дандоло (1280-1289). Неговите оригинални монети са били последните, попаднали по видинските земи и, поради това, че населението ги е познавало, били най-масово имитирани.

На сръбските имитации се чете името Стефан, т.е. имитирани са монетите на Стефан Драгутин. Както венецианските, така и сръбските имитации в находката са изработени от лошокачествена сплав, със занижено тегло и примитивен стил. Тяхното производство обаче било под контрола на административните органи на деспота, който безспорно е извличал икономическа изгода от подобна дейност.

Според *Пенчев* (1983), сребърните монети на Михаил III Шишман, на които той е представен като конник, се произвеждани в Търново, вероятно след

1326 г. Така може да се обясни липсата този тип монети в находката от Тишевица. *Пенчев* не дава отговор на въпроса какво събитие е накарало собственика на съкровището да го укрие именно през 1325-1326 г.

В серия от четири статии, публикувани между 2000 и 2005 г. *Гълъбов* оспорва датировката на *Пенчев* и изобразените на монетите български цар и царица. Според *Гълъбов* царят, изобразен на монетите, е бащата на Михаил III Шишман – владетелят на Видинското деспотство Михаил Шишман (1280-1308), а Ирина е неговата първа жена, внучка на Иван Асен II и Ирина Комнина. Монетите на царя с Ирина са сечени **до** 1292 г. във Видин.

Без да обръща внимание на статиите на *Гълъбов*, *Дочев* (2009) включва тези монети в т. нар. от него „Дискусионни монетосечения от XIV в.“ и ги определя като „загадка“ и издания на владетели „от българо-византийския и от българо-сръбския клон на царската фамилия на Асеновци“. Според *Дочев*, монетите с надписи Михаил в различни варианти на латиница и кирилица трябва да се свържат с втория или третия син на Михаил III Шишман Асен, който също носел името Михаил, и който между 1331 и 1337 г. управлявал заедно с чичо си Белаур във Видин „със запазване на своите владетелски титли“. Но както отбелязва и *Дочев*, титлата на Михаил-син е била „деспот“, докато Михаил Шишман Видински се споменава в писмени източници от началото на XIV в. като „цар“, дори „император“.

Четвърта позиция по въпроса с личността на Михаил от двете находки заема *Авдев* (2007, 134), според когото отсичането на василикони (плоски сребърни монети, грошове) стартира не по-рано от 1304 г. *Авдев* (2007, 141) счита, че на монетите е изобразен най-големият син на Иван Александър, Михаил Асен и неговата съпруга Ирина и са сечени от 1338 и до около 1352 г.

Показателно е, че наличието на извадка от 652 монети се оказва недостатъчно, за решаване на спора с точното датиране на тази находка.

Брой на монетите: 1000+ Ag

Място на съхранение: 247 в РИМ-Враца, около 400 в НИМ-София

Най-късна монета: Михаил Асен ?

Трезориране: 1295-1300 г. (*Гълъбов*); 1325 г. (*Пенчев*); 1338-1352 г. (*Авдев*)

Юркова (1979), **A-4-63**;

Авдев (1980), **H-3-18**; *Пенчев* (1983), **H-2-15, H-3-27**;

Ракова (1984), **H-3-34**;

Гълъбов (2000), **HC-7-62**; *Гълъбов* (2001), **HC-8-70**;

Гълъбов (2002-2003), **HC-9-61**;

Гълъбов (2004-2005), **HC-10-69**; *Авдев* (2007, 127-144);

Дочев (2009, 248-268)

Тишевица 1996, общ. Враца

През 1996 г. край селото е открита находка от сребърни монети, поставена в керамично гърне с похлупак. Находката е разпръсната и точния брой на монетите остава неизвестен. По сведения на *Гълъбов* (2001) съставът на находката е приблизително същият както на **Тишевица-1978** (Враца). Съдържанието на двете находки е много сходно и може да се предполага, че са две части на едно

и също съкровище от монети (Дочев 2017, 239). Първоначално находката е разпръсната и монетите са предложени за продажба. Гълъбов (2001, 70) твърди, че е подбрал за колекцията си 12 от най-качествените екземпляри, които, според него, представляват целия спектър от типове и варианти на българските сребърни монети, влизащи в състава на находката. Тези 12 монети са със средно тегло 1,78 g. Сред тях имало две монети Георги I Тертер (1280-1292), са с надпис от типа: „Георги DUX Георги“.

Известно време след намиране на находката, в Музея към БНБ постъпват за откупуване 922 монети. По неясни причини Музеят закупува само 22 екз. български монети. Със съдействието на Г. Гълъбов и със съгласието на открителите Сотиров получава достъп до цялата запазена част от находката, чието описание е както следва:

- **Български** (114): 114 гроша на името на Михаил Асен и Михаил Асен с Ирина;
- **Сръбски** (402): 162 гроша на Стефан Драгутин; 142 гроша на Урош II Милутин и 98 имитации на сръбски монети;
- **Венециански** (398): имитации на венециански матапани – 274; аналфabetни имитации на венециански монети – 124;
- **Византийски** (20): василикони – 20 на Андроник II с Михаил IX.

Не е ясно защо в този опис не влизат 12-те монети на Г. Гълъбов, вкл. тези с надпис: „Георги DUX Георги“.

Гълъбов обръща внимание, че и в двете находки от Тишевица, чието общо съдържание вероятно превишава 2000 екз., няма нито една монета от монетосеченето на Теодор Светослав (1300-1322). За сметка на това има 2 екз. от много по-редките монети на Георги I Тертер, при това с доста високо тегло – 1,80-1,81 g. Подобни „тежки“ монети практически не могат да циркулират през 20-те години на XIV в., когато средното тегло на сребърните монети е спаднало до 1,60 g. Василиконите на Андроник II с Михаил IX също са с високо тегло – 1,89 g – и не са орязани.

Тези и други аргументи дават основание на Гълъбов да предложи две хипотези: 1) че двете находки са трезорирани в интервала 1295-1300 г.; 2) че приписването на Михаил III Шишман Асен и Ирина монети са всъщност сечени от неговия баща Михаил Шишман Видински (1280-1308), управлявал като почти самостоятелен владетел (дори цар!) Видинското деспотство.

Името на съпругата на този владетел е неизвестно, но е допустимо то да е било Ирина, тъй като тя е внучка на Иван Асен II и е логично да е била кръстена на баба си Ирина Комнина. Монетите от типа „Михаил и Ирина“ са сечени до 1292 г., когато, след несполучливия поход на Михаил Видински в Сърбия, той е бил принуден да се ожени втори път за дъщерята на великия сръбски жупан Драгош. Така Гълъбов обяснява наличието на 4 уникални монети в находката от Згориград, на които има надпис с латински букви CAR MICHAEL (цар Михаил) и Св. Стефан. Присъствието на този почитан в Сърбия светец върху монетите е указание, че те са сечени след 1292 г. от Михаил Видински под сръбско влияние.

Сотиров (2001, 318) връща отдавна изоставената идея, според която българското сребърно монетосечене започва през 1253 г. и приема, че върху част от монетите е изобразен цар Михаил II Асен (син на цар Иван Асен II) и майка му Ирина. Според Сотиров причината за укриването на двете находки от Тишевица е Сръбско-българската война от 1330 г., или последвалите след нея династични борби. Относно мнението на останалите автори, вж.: **Тишевица 1978.**

Брой на монетите: около 1000 Ag

Място на съхранение: 12 в ч. кол. Г. Гълъбов; 22 в БНБ

Най-късна монета: Андроник II с Михаил IX (1295-1300)

Трезориране: около 1300 г. (Гълъбов); 1325 г. (Пенчев); 1330-1331 (Сотиров)

Пенчев (1983), Н-3-27;

Сотиров (2001), ГАИ-1-288; Гълъбов (2001), НС-8-70;

Гълъбов (2002-2003), НС-9-61; Гълъбов (2004-2005), НС-10-69;

Дочев (2017, 239)

Дъбене 1958, общ. Карлово; обл. Пловдив

През 1958 г. една жителка на селото, като копала в околностите му, намерила 80 гроша на българския цар Теодор Светослав (1300-1322) и пет златни перпери от византийските императори Андроник II с Михаил IX (1295-1320). Заедно с монетите имало и 7 части от златен накит. Част от находката, а именно 59 гроша на Теодор Светослав и 4 от златните монети, е прибрана в музея в гр. Карлово (Цончев; Герасимов; Авдев 1978; Харитонов). Съхранените в музея монети са публикувани подробно от Пенчев (1982). Той разделя сребърното монетосечене на Теодор Светослав на три хронологични групи, различаващи се по тегло и стил на изображенията. В посока на група I-III теглото намалява, а стилът на изображенията се влошава (Юркова и Пенчев 1990, 99). В настоящата находка се срещат монети и от трите хронологични групи, разпределени както следва:

Първа група – 4 бр., от които 1 цял и 3 фрагментирани екземпляра с много добър стил. Кръгов надпис СВЯТСЛАВ Ч БЛГАРWM. Монетите от тази група са най-износени. Теглото на целия екземпляр е 1,65 g.

Втора група – 13 бр. с по-лош стил, с по-едри очертания на фигурите и в някои случаи с разкривени контури. Надписът е съкратен. Добре запазени. От тази група са запазени 10 цели екземпляра със средно тегло 1,55 g.

Трета група – 42 бр. с подчертано груб стил и небрежна изработка със средно тегло 1,49 g. Почти нециркулирали. Характерен белег за тази група е изпускането на буквата **а** в монограма на думата БЛГАРОМ в реверсия надпис.

От всички монети 42 екземпляра са цели, като тяхното средно тегло е 1,50 g. Всички 59 монети са сечени с 49 лицеви и 42 обратни печати. Според Дочев, сребърните монети на Теодор Светослав са емитирани в периода 1307-1320 г. Той ги разпределя в пет хронологични и стилови групи, всички сечени в Търново.

Чрез статистическа обработка на монетите на Теодор Светослав от **Дъбене-1958**, както на 43 единични монети, *Авдев (2005, 110)* стига до извода, че съществува само един тегловен стандарт на това българско сребърно монето-сечене и той е около 1,53 g. Той е практически идентичен с тегловния стандарт на Златната татарска орда, въведен от хан Токтай през 1310/1311 г., който е 1,52 g. Причината за това е политическото сближаване между България и Златната орда през първите две десетилетия на XIV в., което има антивизантийска насоченост. *Авдев (2005, 112)* предполага, че сребърните аспри на цар Теодор Светослав започват да се секат след 1315 г.

Четири златни византийски монети са с вторично орязана периферия и с тегло от 2,76 до 3,24 g (*Пенчев*). *Пенчев* не датира изрично времето на укриване на монетите, но твърди, че това е станало преди 1322 г. Укриването на находката може да бъде свързано с две събития: нахлуването на татарите в Тракия през 1320-1321 г. и превземането на Пловдив от българските войски през 1322 г.

Брой на монетите: 85 (5 Au и 80 Ag) и накити

Място на съхранение: 63 (4 Au и 59 Ag) в ИМ-Карлово

Най-късна монета: Теодор Светослав (1307-1320)

Трезориране: преди 1322 г. (*Пенчев*); 1320-1322 г. (НТ)

Цончев (1960), ИМП-4-211; Герасимов (1962), 25-226;

Авдев (1978), Н-1-22; Пенчев (1982), Н-1-3;

Харитонов (2003, 439); Авдев (2005, 109); Дочев (2009, 101-104)

Бяла черква 1934, общ. Павликени; обл. Велико Търново

През 1934 г. при риголване за лозе в нивата на Анка Бакалова (снаха на поета Цанко Бакалов Церковски) 12 ратаи-копачи срязали висок трилитров метален съд със златни перпери на византийските императори Исак II Ангел (1185-1195) и Андроник II с Михаил IX (1294-1320). В колективната находка присъствал един грош на българския цар Теодор Светослав (1301-1322). Посоченото лозе се намира на 1,5 km южно от гр. Бяла черква в местността „Селище“. В съобщението си за тази находка *Герасимов (1938, 315)* добавя, че общият брой на монетите бил 116, като полицията е иззела от копачите 72 перпери и сребърния грош. По сведения на *В. Йорданов*, златните монети се разпределят в две групи, които се различават силно по тегло и чистота на златото: първата група (22 броя) представлява едри 20 каратови перпери от времето на император Исак II Ангел (вероятно Йоан II Комнин), докато втората група (50 броя) се състои от орязани (олекотени) 15 каратови перпери на Андроник II с Михаил IX. Останалите 43 перпери намервачите продали на частни лица. През 1984 г. *В. Йорданов* интервюира единственият останал жив от откривателите (един от копачите) Ангел Ангелов Мълчанков, който твърди, че те укрили за себе си значително количество монети, като общият им брой е бил минимум 180. Шест от перперите на Андроник II с Михаил IX и сребърния грош са откупени от ОИМ във Велико Търново. Според *Харитонов (2003, 434)*, който е прегледал лично монетите от музея във В. Търново, те се разпределят по владетели така:

Константин IX (1042-1055): хистаменон номизма – 1 бр.;

Андроник II с Михаил IX (1294-1320): хиперперон – 5 бр., от които едната е отчупена и орязана;

Теодор Светослав (1300-1320): сребърен грош – 1 бр.

Шестте перпери в музея са публикувани подробно от *Михайлов (2011)*. Интересуващите се от тази находка трябваше да почакаят **77 години**, докато някой служител в държавен музей се намери да публикува остатъка от тази доста интересна находка. През това време се оказва, че грошът на цар Теодор Светослав е откраднат от музея през януари 2006 г. Странно е защо крадците са предпочели да откраднат една отчупена сребърна монета (с тегло 1,25 g), а са оставили златните?! Според *Михайлов* всички монети са хиперперони на Андроник II с Михаил IX. От тях 3 са сечени в Константинопол през 1294-1320 г., 2 – в Тесалоника през 1303-1320 г. и една в неопределена монетарница, сечена след 1303 г. Последната монета е отчупена и е с тегло 1,86 g, докато теглото на останалите 5 е между 3,15 и 3,25 g. *Михайлов* не цитира и не използва важните сведения за находката, публикувани в обзорната статия на *Йорданов*. Именно на базата на подробната информация за състава на находката, която получава от интервюто с един от откривателите, *В. Йорданов (1991)* прави важното предположение, че монетите са събирани повече от 150 години и са съхранявани под форма на семейно съкровище, предавано от поколение на поколение. Разминаването в описанието на *Харитонов (2003)* и *Михайлов (2011)* относно наличието на монета на Константин IX е много подозрително, тъй като, след кражбата в музея през 2006 г., монетите от тази находка може да са смесени с други.

Доста по-късно, само на стотина метра западно от местонамирането на тази находка, е намерена втора находка, съдържаща 40-50 златни монети от същия тип, която за съжаление е разпръсната напълно. Тази находка представлява или втора част на първата, или е укрита от родственик на първия собственик. За личността на евентуалния собственик е изказана хипотеза (*Теодосиев*), според която това съкровище е принадлежало на някогашния белочерковски болярин от първата третина на XIV в., призован от цар Михаил Шишман да участва битката при Велбъжд през лятото на 1330 г., където вероятно е загинал. Вж. също: **Росица 2005**.

Брой на монетите: 180+ (180+ Au, 1 Ag)

Място на съхранение: 6 Au в РИМ – В. Търново

Най-късна монета: Теодор Светослав (1301-1322)

Трезориране: 1322-1330 г. (НТ)

Герасимов (1938), 11-315;

Авдев (1978), Н-1-22; Йорданов, В. (1991); Пенчев (1998), НС-5-104;

Теодосиев (2009, 7); Михайлов (2011), ИМТ-26-171

Росица 2005, общ. Павликени; обл. Велико Търново

Около 2005 г. при неизвестни обстоятелства в гористо място над местността „Манастира“, разположено на 1,5 km източно от с. Росица и на около 3 km юго-западно от гр. Бяла черква, бил открит керамичен съд, съдържащ 498 златни

корубести монети и 4 сребърни слитъка под форма на пръчки. Находката е разпръсната. По несигурни сведения тя е съдържала монети на Йоан III Дука Ватаци и на ранните Палеолози (Андроник II с Михаил IX ?). Около 50 от екземплярите били пренасечени (орязани ?). Върху значителна част от монетите имало графити под форма на прави резки. В близост до мястото, където е открита находката, по-късно са направени сондажни археологически разкопки. Основният извод от тях е, че там е съществувало малко средновековно селище, което е изоставено от жителите му в края на XIII – началото на XIV в. Наличието на сребърни слитъци обаче насочва укриването на съкровището по-скоро към началото или дори средата на XIV в. Съответно определените като монети на Йоан III Дука Ватаци вероятно не са били на този владетел, а доста по-късни емисии на византийските императори Йоан V и Йоан VI. Тази находка може да има връзка с **Бяла черква 1934**, т.е. възможно е да е притежание на един и същ собственик или негов наследник, които са имали нещо като вила (крепост) на платото, над мястото, където е открита находката. Заради останки от средновековна крепост, тази местност носи името „Хисар“.

Брой на монетите: 498 Au + Ag пръчки

Място на съхранение: разпръсната

Най-късна монета: XIII-XIV в. ?

Трезориране: 1330-1350 г. ? (НТ)

По сведения на местни жители

Велико Търново 1956 (Двореца в Царевец)

През есента на 1956 г., при разкопки на развалините на двореца в Царевец, в едно от помещенията са открити 950 сребърни аспри на Иван Александър с Михаил Асен. Находката е прибрана в музея във В. Търново (*Герасимов*).

Във втората публикация *Дочев (1983)* уточнява, че находката съдържа 791 монети на Иван Александър с Михаил Асен, като от тях само 656 броя са се оказали годни за изследване, останалите са силно обгорели. Като се има предвид мястото на намиране на находката, се прави предположението, че тя е открита в помещение, което е било жилище на царското семейство. Тази сграда е унищожена от пожар, станал около 1355 г., след което върху нея е бил построен нов дворец. Средното тегло на монетите в находката е 1,52-1,53 g и, според *Дочев*, е близко до тегловния стандарт от 1,60 g, характерен за сребърното монетосечене от типа „Иван Александър – сам“, датирано в периода 1331-1337 г. В издадения през 2009 г. каталог *Дочев* отменя долната граница на това монетосечене до 1332/1333 г. Следователно монетите в находката „от двореца“ са отсечени в интервала 1332/1333-1355 г., като всички, с изключение на две, имат обърнат монограм на титлата „ЦРЪ“. Монети с прав монограм „ЦРЪ“ започват да се появяват в находки след 1350-1355 г.

Разпределението на монетите по тегло е възпроизведено от книгата на *Авдев*. То се характеризира с два ясно изразени максимума: един при 1,61 и втори при 1,45-1,50 g, като вторият е „по-висок“ и предполага по-късно трезориране, отговарящо на намаляващото средно тегло на монетите.

Брой на монетите: 791 Ag

Място на съхранение: РИМ – В. Търново

Най-късна монета: Иван Александър с Михаил Асен (1350-1355)

Трезориране: 1355-1356 г. (Дочев 1983) Герасимов (1959), **22-360**;
Дочев (1983), **Н-2-3**; Авдев (2005, 172-173); Дочев (2009, 135)

Седларево 1988, общ. Котел; обл. Сливен

В края на 80-те години на XX в. група от петима иманяри откриват с металотърсач в околностите на с. Седларево повече от 1033 златни монети (скифати). Монетите са от византийските императори от династията на Палеолозите (XIII-XIV в.) След опит монетите да бъдат разпродадени, по-голямата част от находката е заловена от тогавашната милиция и е предадена на НИМ-София. Независимо от голямата рядкост на монетите, те досега не са публикувани. Представени са под форма на купчина метал в експозицията на музея. Малка допълнителна информация за тази находка дава Дочев (2015, 85, под линия): всички монети са от династията на Палеолозите, като са представени императорите от Андроник II до Йоан V с Йоан VI Кантакузин.

Брой на монетите: 1033+ Au

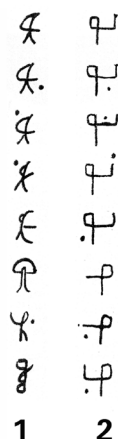
Място на съхранение: 1033 в НИМ-София

Най-късна монета: Йоан V с Йоан VI Кантакузин (1347-1352)

Трезориране: около 1350-1360 г. (НТ) Дочев (2015), **НСЕ-11-85**

Витиня 1965, общ. Ботевград; обл. София

През 1965 г. при изкопна работа в двора на ловното стопанство край прохода Витиня, на дълбочина 30 см, е открита находка от 53 сребърни монети. От тази находка 51 екземпляра са постъпили в Музея за история на София и 2 монети – в ИМ-Ботевград. Монетите от Софийския музей са публикувани от Рогева-Григорова. От тях 50 екземпляра са аспри на Иван Александър с Михаил Асен и един е имитация на венециански грош. Теглото на българските монети варира в границите 1,12-1,68 g, а средното тегло е 1,42 g. Диаметърът е от 20 до 21 mm. Съдържанието на сребро в монетната сплав е определено на 70 % (проба 700). Имитацията на венециански грош е с тегло 1,52 g и диаметър 20 mm.

Иван Александър с Михаил Асен, Аг аспра, **лице**, х5 (Юркова и Пенчев 1990, 132)
Монограми от находка **Витиня-1965**: 1) Александър, 2) Цар (Рогеева-Григорова 1966)

Иван Александър с Михаил Асен, Аг аспра, **опак**, х5 (Юркова и Пенчев 1990, 133)
Монограми от находка **Витиня-1965**: 1) Благоверен, 2) Александър, 3) Цар (негатив и позитив), 4) Михаил Асен (Рогеева-Григорова 1966)

Лицевото изображение на българските аспри е следното: „ІС ХС, Христос прав насреща, благославя с разперени ръце, от двете му страни по един монограм, 1 и 2” (вж. илюстрациите). Опакоото изображение е следното: „Царят вляво и синът му вдясно, прави, държащи знаме с дълга дръжка, разклонена в долния си край, в лявото поле монограми 1 и 2, в дясното поле – 3 и 4”. От българските монети 47 екземпляра са с негативен монограм на титлата „ЦРЪ” и 4 – с позитивен. Според класификацията на Пенчев (Юркова и Пенчев 1990, 132), монетите с позитивен (прав) монограм се определят като по-късни (вариант Г) и са сечени между 1355/56 и 1365 г. Средното тегло на българските монети в находката влиза именно в границите на този вариант.

Дочев датира укриването на монетите около 1360 г. Възможно е укриването да е станало и малко по-късно, например към 1365 г., покрай събитията, свързани със завладяването на гр. Видин и Североизточна България от унгарците.

Брой на монетите: 53 Ag

Място на съхранение: 51 в МИ на София, инв. № 2105; 2 в ИМ-Ботевград

Най-късна монета: Иван Александър с Михаил Асен (1356-1360)

Трезориране: около 1360 г. (*Дочев*); 1360-1365 г. (НТ)

Розева-Григорова (1966), МПК-3-2; Авдев (1980), Н-3-19; Дочев (1983), Н-2-3; Ракова (1984), Н-3-31; Авдев (2005, 178, 200)

Храбово-1993, общ. Балчик; обл. Добрич

По публикация на Кузев от 1993 г. *Атанасов* съобщава, че в района на селото била открита находка от 352 монети, от които 329 гроша на Стефан Душан, 1 на Урош, 14 на по-ранни сръбски крале и 8 на босненския бан Стефан II Котроманич. Според *Авдев*, повечето от монетите в находката били контрамаркирани със знаци на деспот Добротица. Под името Урош вероятно е визиран Стефан Урош V (1365-1371).

Брой на монетите: 352 Ag

Място на съхранение: ИМ-Варна

Най-късна монета: Стефан Душан (1331-1355)

Трезориране: 1367-1370 г. ? (НТ)

Авдев (2007, 185); Атанасов (2009), А-3/4-92

Русенско 1937

Около 1937 г. неизвестно къде в Русенско при неизвестни обстоятелства била намерена находка от аспри на цар Иван Шишман (1371-1393). От тази находка един сараф в Русе купил 4000 аспри. Предполага се, че находката е била по-голяма (*Герасимов 1939*). По-късно *Герасимов (1969)* твърди, че цялата находка съдържа: „4560 сребърни аспри на българските царе Иван Александър, Иван Шишман и Иван Срацимир. Това е най-голямото съкровище от български монети, запазено почти изцяло за науката“. Къде обаче е запазена находката *Герасимов* не съобщава. Според *Дочев*, съдържащите се в находката монети на Иван Шишман принадлежат към IV-то монетосечение на този цар (1382/83-1392). Укриването на тази находка вероятно е свързано с похода на Али паша в Северна България през 1388 г.

Брой на монетите: 4560+ Ag

Място на съхранение: в неизв. музей, Русе ?

Най-късна монета: Иван Шишман (1382-1388)

Трезориране: около 1388 г. (НТ)

Герасимов (1939), 12-451; Герасимов (1969), Н-1/2-6; Дочев (1984), Н-2-30

Червен 1973, общ. Иваново; обл. Русе

През 1973 г., по време на дълбока оран в нива на левия бряг на р. Малки Лом, срещу големия Нисовски манастир, било намерено гърне с 1830 сребърни монети. Те се разпределят по владетели така: Иван Александър – 1 полугрош, Иван Александър с Михаил Асен – 8 гроша, Иван Шишман – 1804 аспри, Баязид I – 15 акчета, Мирча Влашки – 1 грош и една неопределена. Освен монетите, в гърнето имало кълче сребро и няколко сребърни накити. Трезорирането на находката може да се свърже с походът на Баязид I срещу Влашко през 1395 г.

Брой на монетите: 1830 Ag

Място на съхранение: РИМ-Русе, инв. № 1775-IV

Най-късна монета: Баязид I (1389-1395)

Трезориране: 1390-1395 г. (НТ)

Юркова (1978), А-2-77

Врѣв 1995, общ. Брегово; обл. Видин

През 1995 г. в землището на с. Врѣв е открита колективна находка, съдържаща предимно сребърни монети на цар Иван Срацимир (1355-1396). Първоначалният брой на монетите е бил над 3000, от които 1095 екз. постъпват в РИМ-Плевен. Сред екземплярите в музея има едно медно торнезе на Йоан II Орсини. Това е най-голямата находка, съдържаща монети на Иван Срацимир, съхранявани в българските музеи. Всички екземпляри в находката са от един тип и имат следното описание: Лице: Бюст на Христос насреща с нимб, туника и мантия, от двете страни надпис IC XC; околоръстен надпис IW CPAЧНМНР ЧР Б БЛГВР. Опако: Царят седнал на трон насреща, на главата с полусферична корона с нимб около нея. В дясната си ръка държи скиптър, в лявата – анек-сикакия. Горният край на скиптѣра е украсен с лилия във форма на трилистник. Двете рамене на трона завършват също с по една трилистна лилия. Околоръстен надпис: IW CPAЧНМНР ЧР Б БЛГВР (Йоан Срацимир цар българом благоверен).

Хронологично монетите на Иван Срацимир се подразделят на три групи, според фигурата, изобразена под трона на царя (*Юркова и Пенчев 1990, 149-153*). При най-ранната I група под трона няма нищо. Във II група се разграничават три варианта със следните фигури (знаци): II-A – без фигура под трона, II-B – човешка глава, III-B – клонка. Третата хронологична група включва също три варианта: III-A – хералдическа лилия под царския трон, III-B – секира, III-B – многолъчна звезда. В тази последователност се изменят и теглата на отсечените монети: от около 1,15 g в началната фаза на управлението му, до 0,22-0,25 g в края на царуването.

Всички монети от находката се отнасят към III хронологична група. От тях 844 екземпляра имат под трона на царя знак „многолъчна звезда“ и спадат към вариант **В** от монетосеченето на Иван Срацимир, според горната класификация. Теглото на монетите от тази група варира от 0,22 до 0,75 g, при средна стойност 0,43 g.

Други 209 монети имат знак „кръстовидна лилия“ и, според *Бънов*, са нов, непознат досега вариант, по-късен от III-B. Теглото на монетите в тази група е от 0,26 до 0,42 g, при средна стойност 0,34 g. Знакът под трона е силно стилизирана лилия, приличаща по-скоро на кръст с удължено долно рамо. Качеството на изображенията в тази група е по-лошо, отколкото при монетите с многолъч-на звезда. Според *Бънов*, това е хронологично най-късният тип монети на този български цар и го означава като III-G. Предполага се, че е сечен в интервала 1393-1396 г.

При останалите 41 екземпляра знакът под трона не може да се определи. Почти сигурно е, че укриването на това съкровище е станало много скоро след 26 септември 1396 г., когато обединените християнски сили, към които се включва и цар Иван Срацимир, търпят тежко поражение от османските войски на Баязид I в околностите на гр. Никопол.

Брой на монетите: 3000+ Ag

Място на съхранение: 1095 (1094 Ag, 1 Æ) в РИМ-Плевен, инв. № 3411₁ – 3411₇₆

Най-късна монета: Иван Срацимир (1393-1396)

Трезориране: септември-октомври 1396 г. (*Бънов*)

Бънов (1997), **ИМСЗБ-25-299**;
Авдев (2005, 200); *Авдев* (2007, 218)

XV – XVI B.

Русе 1955

През м. януари 1955 г. при риголване на нива за лозе, намираща се в местността „Левента“ до града, на дълбочина 0,5 m са изкопани два керамични съда (стомни), съдържащи общо 1525 сребърни монети. Находката е прибрана в РИМ-Русе (*Герасимов*; *Димова*).

В публикацията на *Пенчев* (2004) се съобщава, че от витрината на музея са откраднати 36 монети и от находката са останали общо 1489 екземпляри. Тези монети са публикувани отново, като са поправени съществени грешки, допуснати в публикацията на *Димова*. Съхранените монети се разпределят по владетели така:

България (801): Иван Срацимир, III хронологична група – 169; Иван Шишман – 632, от които: I тип – 2, III тип – 3, IV тип – 627;

Венеция (1): Франческо Дандоло (1329-1339), грош – 1;

Влахия (2): Раду I (1377-1383), полугрош – 1; Мирча I (1386-1418), полугрош – 1;

Турция (685): Мурад I (1362-1389) – 435; Баязид I (1389-1402) – 250.

Разпределение на монетите на Иван Срацимир и на Иван Шишман (IV тип) е направено от *Авдев* (2005, 193, 198). В хистограмата и на двамата владетели се наблюдава единичен максимум при около 0,55-0,60 g. Тези тегла са характерни за относително късните монетосечения на двамата царе – вероятно след 1380-1385 г.

Брой на монетите: 1525 Ag

Място на съхранение: 1489 в РИМ-Русе

Най-късна монета: Баязид I (1389-1402)

Трезориране: 1404 г. (Пенчев)

Герасимов (1957), **21-325**;

Димова (1962), **25-71**; Пенчев (2004), **НИМ-14-119**; Авдев 2005, 193, 198

Никопол 1915, едноименна общ.; обл. Плевен

На 18 февруари 1915 г. работниците в държавния лозов разсадник, в местността „Харманлъка“, на 500 m югоизточно от града, като копали в градината, открили голямо количество сребърни предмети и монети, поставени в меден съд. Тази находка се обозначава в литературата като „Първо Никополско съкровище“. Част от предметите и монетите са били укрити от откривателите на находката и дълго време се издирвали. Намерените и описани монети са следните:

България (6): Иван Александър с Михаил Асен (1333-1380), грош – 2; Иван Срацимир (1356-1396), грош – 4;

Влахия (68): Мирча I (1386-1418 г.), неопред. номинал – 68;

Турция (17): Баязид I, акче от 1390 г. и по-късно – 17

Общо 91 сребърни монети. Монетите и предметите са заровени в земята наскоро след 1390 г., най-вероятно във връзка с битката между Сигизмунд и Баязид I през 1396 г. (Филов). Според Пенчев, монетите от **Никопол-1915** и тези от **Никопол-1917** били „съвсем сходни“, което означава, че може би са трезорирани по едно и също време.

Известните предмети към датата на публикуване на съобщението от Филов са следните: три обикновени „тасчета“, високи около 4 cm с диаметър около 16 cm, на едното от които на дъното има гравирани герб; четири сребърни лъжици с украса по дръжките; части от големи счупени обеци с форми, характерни за средновековната епоха, както и части от други други украшения, чието предназначение не е ясно; около 107 малки сребърни пластинки от четири или пет вида, с различни украшения по тях и с дупчици за приковаване, които навеждат на мисълта, че са украса на пояс или ремък. За допълнителни сведения по тази находка, вж. **Никопол-1971**.

Брой на монетите: 91 Ag и предмети

Място на съхранение: НАИМ-София

Най-късна монета: Иван Срацимир (1371-1396)

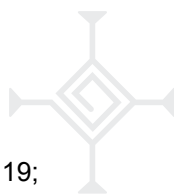
Трезориране: около 1396 г. (Филов); 1406-1416 г. (Пенчев)

Филов (1915), **V-225**; Аспарухов (1995), **ИМСЗБ-23-87**;

Пенчев (2010), **НСЕ-6-151**; Харитонов (1998, 286)

Никопол 1917, едноименна общ.; обл. Плевен

През 1917 г. в тогавашния Народен музей в София е постъпила монетна находка, намерена неизвестно кога в района на Никопол. Тя съдържа 261 сребърни монети от XIV-XV в. Разпределението на монетите по владетели е следното:

България (30): Иван Александър с Михаил Асен – 6; Иван Срацимир – 19; Иван Шишман – 5;

Венеция (1): – Антонио Вениер (1382-1400), неопред. номинал – 1;

Влахия (205): Мирча I (1386-1418) – 1 бан и 204 дукати от тип II;

Турция (25): Мурад I (1362-1389) – 11, Баязид I (1389-1402) – 14;

Дукатите на Мирча I, които представляват основната част на находката, са от по-късния II тип, но нямат точна датировка. За тях може да се допусне, че са сечени през втората половина от управлението на Мирча I (*Пенчев*).

Според хронологията на публикуване, тази находка може да се нарече „Трето никополско съкровище“, тъй като за Първо се приема **Никопол-1915**, а за Второ – **Никопол-1971**. Първите две са открити на различни места, но в един район около Никопол – местността „Харманлъка“. Общото между тях е това, че те съдържат предимно накити и ценни битови предмети, докато количеството на монетите, особено във Второто съкровище е по-малко. Точното местонамиране на „Третото съкровище“ е неизвестно, като неговата най-важна особеност е, че се състои само от монети. При анализа на тези три находки трябва да се отговори на три основните въпроси: 1) дали те са принадлежали на един собственик; 2) дали са укрити на две или на три места; 3) кога да укрити в земята.

Според предположението на *Пенчев*, всички монети от трите съкровища са били поставени при укриването в две кесии, по една във всеки от медните съдове: в едната кесия били поставени седемте монети намерени в **Никопол-1971**, а в другата всички останали сребърни монети от **Никопол-1915** и **Никопол-1917** ($91 + 261 = 352$).

Брой на монетите: 261 Ag

Място на съхранение: НАИМ-София, инв. № L-1917

Най-късна монета: Мирча I (приблизително след 1400 г.)

Трезориране: 1406-1416 г. (*Пенчев*); *Кръстев* (2020), **Rv-1-17**

Пенчев (2010), **НСЕ-6-151**

Никопол 1971; обл. Плевен

През 1971 г., при земеделска работа в местността „Харманлъка“, на 500 m югоизточно от града, е открита находка, съдържаща много и разнообразни ценни предмети, поставени в меден съд (*Пенчев*). Това е т. нар. „Второ Никополско съкровище“. Сред предметите се срещат: златни наушници, сребърни съдове за пиене на вино, сребърни торкви, лъжици и др. накити, а също и сребърни слитъци. Последните са два вида: 5 екз. с голямо сечение: диаметър 70 mm и с тегло 307.3, 307.0, 305.7 и 294.0 g; и 2 екз. с по-малко сечение и с тегло 57.15 и 29.50 g (*Авдев*). От подобни слитъци са сечени монети, но явно са се използвали от по-заможни граждани и като ценен паричен депозит. Общото тегло на сребърните слитъци е 1300.65 g, от които могат да се произведат между 1300 и 2600 монети с тегло съответно 1 и 0,5 g. В находката се съдържат 7 монети – 4 златни и 3 сребърни – които се разпределят така (*Пенчев*):

Злато: Исак I Комнин (1057-1059) – 1 номизма хистаменон, пробита за накит; Йоан III Дука Ватаци (1222-1254) – 2 хиперпери с вторично орязани периферии; неатрибутиран дукат, сечен в Рим XIV-XV в.

Сребро: Мануил II Палеолог (1391-1423), ставратон – 1, полуставратон – 1; Мурад I (1362-1389), акче – 1 екз.

Най-късните монети са тези на Мануил II Палеолог, сечени между 1399 и 1423 г. (*Кръстев 2020*).

Брой на монетите: 7 (4 Au, 3 Ag) плюс предмети и накити

Място на съхранение: ИМ-Плевен, инв. № А-11941-33

Най-късна монета: Мануил II Палеолог (1399-1423)

Трезориране: 1406-1416 г. (*Пенчев*)

Филов (1934); Аспарухов (1995), ИМСЗБ-23-87;

Авдев (2010), НСЕ-6-133; Пенчев (2010), НСЕ-6-151;

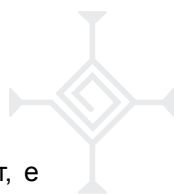
Кръстев (2020), Rv-1-17

Допълнителен коментар върху находките от Никопол:

Наскоро *Кръстев* публикува статия относно трите находки, означени тук като: **Никопол 1915**, **Никопол 1917** и **Никопол 1971**, в която се акцентира предимно върху съдържащите се в находките монети (*Кръстев 2020, 17-30*). Той приема, че трите находки са част от едно съкровище, заровено на две или три места и разположени близко едно до друго. След като на няколко места в статията *Кръстев* цитира нашия Опис, той намира в описанието съществени противоречия. Те са свързани главно с нашите предположения относно причините и времето на укриване на съкровището. Без да отричаме, че съществуват някои противоречия, трябва да обърнем внимание на едно важно обстоятелство, което не е „противоречие“, а по-скоро закономерност. *Кръстев* задава въпрос, който има почти еднозначен отговор. Въпросът е: Защо укривателят на съкровището „...е предпочел да не вземе имуществото със себе си, а да го зарови, остава неясно“ (*Кръстев, 2020, 23*). Но отговорът на този въпрос е повече от ясен: в огромната част от случаите собствениците на монети или други ценности са ги укривали **преди да тръгнат на дълъг път**.

Да тръгнеш на дълго пътуване и да вземеш със себе си килограми монети и ценни предмети означава да те оберат по пътя и дори да те убият. По правило, преди да тръгне на рискован и дълъг път, собственикът заравя по-голямата част от ценностите си и взема със себе си само необходимият минимум за преживяване. Именно поради тази причина се откриват огромен брой находки – монетни и предметни – защото най-вероятно собствениците им са загинали или са били възпрепятствани да се върнат и да си изровят укритите съкровища. Ако всеки, тръгнал на път, нарамва в торби и дисаги паричните си наличности и притежаваните съдове от благородни метали, днес много рядко щяхме да откриваме находки – монетни и предметни. На практика почти всяка открита находка е останала в земята, заради смъртта на нейния собственик.

Твърдението на *Кръстев*, че ние сме определили 1396 г., като година на укриване на находка **Никопол 1915**, подвежда читателя (*Кръстев 2020, 24*). В

синтезираното описание на находката, с което завършва основният текст, е записано:

„**Трезориране:** около 1396 г. (Филов); 1406-1416 г. (Пенчев)“.

Т.е. в случая ние не изказваме становище относно времето на укриване, а цитираме двата основни източника на информация и **тяхното** виждане за времето на трезориране. Относно най-късната монета в находка **Никопол 1915** ние се опираме на сигурно датирано монетосечене, каквото е това на Иван Срацимир, а не на по-несигурната хронология на монетите, сечени от Мирча I. За нас остава необяснимо друго: Кръстев никъде в статията си не използва обобщаващата информация – част от справочния апарат на Описа, където находките са подредени по време на трезориране. Тази информация присъства на две места: веднъж в края на описа на находките от съответната област и втори път – като обобщаваща таблица за цяла България. От тези две таблици добре се вижда, че ние в крайна сметка сме приели, като най-вероятното време на укриване и **на трите съкровища**, интервалът между 1406 и 1416 (Теодосиев 2017, 357, 664).

Ние възприемаме като приемливо предположението на Кръстев за укриване на Никополското съкровище по време на похода на Владислав Варненчик през 1444 г. Но при справка с нашия обобщаващ опис по време на трезориране се вижда, че находките, укрити с достатъчна сигурност през 1444 г., са разположени на изток от меридиана на Търново и изцяло в Североизточна България (Теодосиев 2017, 664). Докато Никопол се намира на запад от този меридиан. Това не изключва съкровището от Никопол да е укрито през 1444 г., но с равна вероятност укриването може да е станало по-рано – в началото на XV в., като причината за това да не е свързана с военни действия.

Изследователският характер на списание „Горгони“ дава възможност да развием една **хипотеза**, свързана не само с укриването на съкровището, но и с друго неизяснено събитие от нашата история.

Наскоро *Николов-Зиков* изказа предположението, че т. нар. „Второ никополско съкровище“, е било собственост на далечен потомък на Иван Шишман по линия на сина му Фружин. Този потомък се е казвал Балин, чийто внук, Тодор (или Теодор) Балин, е живял в края на XVI в. е един от главните организатори на т. нар. Първо Търновско въстание през 1598 г. На една от сребърните чаши има надпис „*Фръгов пръстен*“, което означава „Фружинова чаша“, а на две от сребърните лъжици са гравирани надписите: „*Балинова лъжица*“ и „*Лъжица от Балиновите съдове*“. Сред предметите има и една българска средновековна корона, изработена от злато и скъпоценни камъни, наподобяваща диадемите, познати от миниатюрите на Лондонското евангелие. Укриване на съкровището в края на XVI в. е неприемливо. Трябва да се търси друго тълкуване.

Надписът „*Фръгов пръстен*“, т.е. Фружинова чаша дава основание да се предположи, че този предмет е принадлежал на Фружин, най-малкият син на цар Иван Шишман. Известно е, че Иван Шишман между 1388 и 1395 г. резидира със семейството си в Никопол. През 1393 г., след превземането на Търново, турците пленяват Александър, който е син на Иван Шишман от първия му брак с Кера-Мария. Александър Шишман, който по това време е около 25-27-годишен

и е престолонаследник, спасява живота си, като приема исляма и е назначен от Баязид I за управител на провинция в Мала Азия.

Фружин Шишман е роден не по-рано от 1389-1390 г. от втория брак на баща му със сръбската княгиня Драгана Хребелянович (*Николов-Зиков 2012, 122*). В ранното лято на 1395 г. султан Баязид I се връща от Влашко, след поредната битка с влашкия владетел Мирча I. По това време Иван Шишман не е цар, а е понижен до управител на крепостта Никопол. След като Баязид I пристига в Никопол, заповядва бившия български цар да бъде обезглавен. Това става на 3 юни 1395 г. (по други сведения – през октомври 1395 г.). Фружин запазва живота си именно защото по това време е бил невръстно 5-6-годишно момче. Ако Фружин е бил по-голям, да кажем 15-16-годишен, както допуска *Берлиев* (вж. сп. „Реверс“, бр. 1, 2020, 31), най-малкото можеше да последва съдбата на по-големия си брат Александър.

След екзекуцията на Иван Шишман, бившата царица Драгана най-вероятно е останала в Никопол, за да се грижи за невръстните си деца (Фружин е имал сестра). Приемаме, че семейството е било в града по време на голямата битка между османците и обединените европейски сили край Никопол през 1396 г.

Оттук нататък всичко е в сферата на хипотезите и предположенията. Нашата основна идея е да се опитаме да свържем личността на Фружин Шишман, от една страна, със съкровището от Никопол, а от друга – с изнасянето от българските земи на част от библиотеката на дядо му Иван Александър, и по-специално на известното Лондонско четириевангелие.

Разумно е да предположим, че в периода 1388-1393 г. цар Иван Шишман е изнесъл от Търново всички свои пари и ценни вещи, с които е разполагал, а също и най-стойностните екземпляри от голямата библиотека на баща си. Така най-ценните книги от библиотеката на цар Иван Александър, и най-вече прочутото Четвороевангелие, попадат в Никопол. Паричният еквивалент на бащините книги още по онова време е бил много висок, макар че като бройка едва ли са били повече от 2 дузини. Според нас не е възможно дори да допуснем, че, напускайки Търново, Иван Шишман ще изостави не само една от най-стойностните книги от библиотеката на баща си, но и единствената, в която се намира неговия **портрет** като престолонаследник. Така това евангелие представлява не само богослужебна царска книга, но и своеобразен документ за престолонаследие, „издаден“ от баща му. Според нас това е пътят, по който евангелието на цар Иван Александър е опазено от унищожаване, т.е. спасено е от членове на царското семейство, а не от някой друг.

Тъй като най-късните монети в Никополското съкровище се датират от 1406 г. насетне (*Пенчев*), то могат да се направят две предположения:

1. Ако собственик на съкровището след 1395 г. е бил Фружин или неговата майка, може да се предположи, че до около 1406-1407 г. той е пребивава в Никопол. Около 1406-1407 г. вече 16-17 годишният Фружин емигрира в посока Влашко и Молдова. Преди това той, или доверени негови хора, заравят в земята ценните предмети и парични средства, тъй като е опасно да се носят толкова много ценности на дълъг път.

2. Съкровището не е на Фружин, а на някой друг заможен жител на Никопол. Възможно е надписаните съдове с името на Фружин да са продадени от него или от майка му на евентуалния укривател, за да имат пари за „пътни разноски“. При подобно предположение може да се допусне, че Фружин емигрира отвъд Дунава по-рано, вероятно около 1400 г. и, тъй като е все още на крехка възраст, е съпроводен от майка си. При този вариант укривателят е неизвестен, а самото трезориране може да се датира доста по-късно, например през 1444 г.

И при двете предположения Фружин заминава в посока Влашко, като носи със себе си неголяма сума пари и някои от ценните книги на дядо си, или поне една от тях – Четвероевангелието на цар Иван Александър. Неизвестно къде във Влашко или Молдова Фружин, или майка му, залага срещу пари ценната царска книга. Ако се приеме второто предположение, наличието на късни монети в находката, сечени дори след второто десетилетие на XV в., става лесно обяснимо.

Да обърнем внимание, че двете княжества Влашко и Молдова през XIV-XVI в., дори през XVII в., са нещо коренно различно от сегашните държави Румъния и Молдова. Те са по-скоро влахо-българско и българо-молдавско княжество. Държавният език в двете княжества е български (среднобългарски), документите, издавани от владетелските канцеларии са на български, местното православно богослужение се води на български, голяма част от богослужебните ръкописни, а по-късно и печатни, книги се пишат на български. Ето защо за всеки грамотен човек на север от Дунава една българска книга, богато илюстрирана – очевидно бивша собственост на добре известния в двете княжества български цар Иван Александър – би имала висока символична и финансова стойност. Приемаме че в интервала около 1400 – около 1407 г. евангелието е заложено срещу парична сума при неизвестен лихвар. Според приписка в евангелието, изписана на една от първите му страници с червено мастило, то е откупено от молдовският воевода Йоан Александър (1402-1432), след като е било „в залог“ (Талев 2005, 26; Филов 1934, 8). Както се вижда, молдовският воевода е пълен съименник на българския цар. Датата на откупката не е известна, но едва ли един лихвар би задържал при себе си толкова скъп предмет повече от 2-3 години, следователно ръкописът попада у Йоан Александър Молдовски най-вероятно в периода 1402-1410 г.

Една от причините ценното евангелие да се заложи срещу пари е участието на Фружин във въоръжената борба срещу османците. На базата на казаното по-горе считаме, че синът на Иван Шишман се включва в тази борба не по-рано от 1406-1407 г.

*Филов (1934, 8); Талев (2005); Николов-Зиков (2012, 190);
Кръстев (2020), Rv-1-17*

XVII – XVIII В.**Михалци 1929**, общ. Павликени; обл. В. Търново

Около 1929 г. Йордан Маринов при прекопаване на нивата си, в местността „Садина“, на около 20 см дълбочина, изкопал едно гърне сребърни монети от XVI и XVII в. Част от тази находка Маринов сам представил в Народния музей, а друга част продал на софийските сарафи. Обаче полицията заловила тези монети и ги изпратила в музея. Всички монети са 3123, сечени от 37 европейски владетели на Австрия, Англия, Испания, Полша, Турция, Франция, Германия и Унгария и на владетели на разни херцогства и провинции от XVI и XVII в. Най-късната дата, която се среща на монети от тази находка, е годината 1613 върху един грош от унгарския крал Габриел Батори (1608-1613). Следователно, находката не е могла да попадне в земята преди тази година. Може да се предположи, че тази находка е свързана с войните между Турция и християнските владетели от началото на XVII в. (*Мушмов*).

Тази находка е една от рекордните по престой **на склад** в български държавен музей – **92 г.** след нейното откриване и придобиване от НАИМ-София тя не е публикувана. Поради това и опитът за датиране на трезорирането ѝ, се превръща в гадаене. Ако най-късната монета е от 1613 г., може да се допусне, че натрупването на основната маса от монетите е станало през втората половина на XVI в.

Брой на монетите: 3123 Ag

Място на съхранение: НАИМ-София

Най-късна монета: Габриел Батори (1613)

Трезориране: 1613-1620 г. (*Мушмов*)

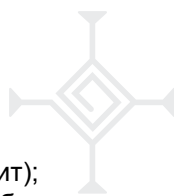
Мушмов (1932), 6-316

Ахтопол 1977, общ. Царево; обл. Бургас

През 1977 г. в землището на гр. Ахтопол е открита находка от 452 сребърни монети от XVI-XVII в. Общото тегло на монетите е 1944,9 g (*Класнаков 2013*). Находката се характеризира с изключително разнообразие на номинали и емисии, издавани от името на различни християнски и мюсюлмански владетели. Застъпени са над 50 монетарници, разположени на четири континента: Европа, Азия, Африка и Латинска Америка. Първоначално обявеното разпределение на монетите е следното:

Австрия – 13, Белгийска конфедерация – 27, Ватикана – 1, Дубровник – 8, Испания – 13, Османска Турция – 341, Полша – 34, Прусия – 2, Русия – 1, Свещена римска империя – 6, Тоскана – 5, Херцогство Урбино – 1. Номиналите са: талери, четвърт талери, 8-реалови и 4-реалови монети, 6 гроша, 3 гроша, гро-сети, копейки, акчета и пари. Част от монетите са пробити и са представлявали накит. Някои от монетите са отлично запазени, например талер на Леополд V, сечен през 1632 г., е с качество FDC.

Част от монетите са публикувани от *Класнаков (2013)*, а именно:

Ерцхерцогство Австрия (13): Фердинанд II (1564-1595), талер – 1 (пробит); Максимилиан III (1612-1618) – талер – 3 (1617 – 2, 1618 – 1, два от тях пробити); Леополд V (1619-1632), талер – 9 (1620 – 4, от които един пробит; 1621 – 2, 1622 – 1, 1632 – 2);

Херцогство Прусия (2): Георг Вилхелм (1619-1640), четвъртталер – 2, пробити (1622 – 1, 1623 – 1), сечени в Кьонигсберг;

Свещена Римска империя (6): Рудолф II (1576-1612), талер – 3 (1609 – 1, 1610 – 1, 1612 – 1); Фердинанд II (1619-1637), талер – 3 (1624 – 1, 1625 – 2).

Общото тегло на монетите от тази група е 555,9 g или 28,6 % от теглото на цялата находка. *Кръстев (2014, 121)* обръща внимание на това, че Херцогство Прусия е част от владенията на Георг Вилхелм (1619-1640), но той не афишира този факт, тъй като, като херцог на Източна Прусия, той е полски васал. Георг Вилхелм управлява двете части на владенията си – Курфюршество Бранденбург и Херцогство Прусия като отделни държави, обединени само чрез личната му уния. Във всички публикации на *Кръстев* монетите на този владетел се определят като продукция на Курфюршество **Бранденбург**, което след 1702 г. прераства в Кралство Прусия. До тогава васалното на Полша Херцогство Прусия сече монети от името на сюзерена си – владетелят на Реч Посполита (*Кръстев 2014, 128*).

Във втората публикация на *Класнаков (2013a)* са описани следните монети:

Белгийска конфедерация (27): талер на **West Friesland** – 7, от които най-ранната е от 1589 г., а най-късната от 1640 г., като една от монетите е пробита; талер на **Utrecht** – 7, от които най-ранната е от 1597 г., а най-късната от 1640 г., като един екземпляр е фура; талер на **Zeeland** – 1, сечен около 1630 г.; талер на **Holland** – 4, сечени в интервала 1576-1601 г.; талер на **Overijssel** – 4, сечени в интервала 1608-1629 г.; талер на **Guilders** – 3, сечени в интервала 1599-1638 г.; талер на **Зволе**, сечен през 1637 г. с тегло 27,20 g;

Общото тегло на монетите от тази група е 725,95 g или 37,3 % от теглото на цялата находка.

В третата публикация са описани полските монети (*Класнаков 2013b*):

Полша (34): Стефан Батори, три гроша – 1 (Вилнюс, 1583); Сигизмунд III Ваза, три гроша – 29 (Бидгошч – 4, Вилнюс – 1, Въсхова – 2, Краков – 4, Люблин – 2, Познан – 7, Познан или Въсхова – 1, Рига – 8), шест гроша – 1 (Малборк, 1596), монета с номинал орт – 3 (Гданск). Всички монети от тази група са пробити.

Общото тегло на полските монети е 87,55 g или 4,5 % от теглото на цялата находка. Най-късни са три монети на Сигизмунд III, сечени през 1624 г.

Брой на монетите: 452 Ag

Място на съхранение: РИМ-Бургас

Най-късна монета: около 1640 г.

Трезориране: 1650-1660 г. (НТ)

Класнаков (2013), ЖИАИ-2-160;

Класнаков (2013a), НСЕ-9-143; Класнаков (2013b), ЖИАИ-3-132;

Кръстев (2014, 119-122)

Върбовка 1922, общ. Павликени

На 25 март 1922 г. двама работници, които риголвали нивата на Дончо Спасов в землището на с. Върбовка, изкопали един меден котел със сребърни монети от XVII в. Тези монети попаднали в Севлиевското околийско управление, където останали до март 1928 г. При ревизия в Околийското управление финансовият инспектор Ал. Георгиев попаднал на тази находка и я изпратил в Народния музей – София. От проучването на монетите се вижда, че те всички са от края на XVI и от първата половина на XVII в. Голяма част от монетите са турски акчета (аспри). Около 2 kg от тези монети са от най-малък номинал от XVI-XVII в. Между тях има по-големи акчета. Тъй като 93 години (!) след постъпване на находката в НАИМ-София, монетите не са публикувани, тук използваме разпределението, дадено от *Мушмов*:

Австрия (2): Фердинанд III (1637-1657), талер – 2;

Белгийска конфедерация (103): талери, сечени през следните години: 1615, 1616, 1617, 1628, 1632, 1633, 1634, 1637, 1638, 1640, 1641, 1642, 1643, 1647, 1648, 1649, 1650, 1651, 1663, общо 103 екз.;

Дубровник (33): грошове от XVII в. – 33, между които сечени през: 1630, 1640, 1642;

Испания (23): Филип IV, талер – 1 от 1642 г.; неопределен епоним, талер от XVI и XVII в. – 22 екз.;

Унгария (1): Матей I, талер – 1 от 1618 г.

Турция (2000): общо 2 kg или почти 2000 акчета на султаните: Сюлейман I (1520-1566) – 1, Мехмед III (1594-1603) – 1, Мурад IV (1623-1640) – 8, Ибрахим (1640-1649) – 11; други 120 акчета са вероятно от Мурад IV и Ибрахим.

Испанските талери са безформени, многогълни, вследствие на това, че заради високото качество на среброто, периферията на ядрата е била отрязвана още при циркулацията им, за използване на метала. Според *Мушмов*, тези монети са били пренесени в българските земи от евреите при бягството им от Испания през XVII в.

От датите на монетите ясно се вижда, че те почти всички са от времето на турско-венецианската война (1645) и последващите съюзни войни на християнските европейски владетели с турците, които през 1683 г. обсаждат Виена. Навярно в тези смутни времена някое семейство при бягството си е заровило имането заедно с котела и е избягало може би в близкото Влашко (*Мушмов*).

Хипотезата на *Мушмов*, че съкровището е било притежание на българско семейство, което забягнало във Влашко, не е убедителна. През XVII в. село Върбовка е населено предимно с мюсюлмани, а в същото време натрупването на такава голяма сума пари от българи е малко вероятно. Възможно е собственикът на заровените монети да е бил турски спахия, който, призован да воюва в някоя от неуспешните за Османската империя войни с европейските държави, е загинал.

Брой на монетите: 2162+ Ag

Място на съхранение: 2162 в АИМ-София

Най-късна монета: Белгийска конфедерация (1663)

Трезориране: ок. 1683 г. (*Мушмов*); 1675-1690 г. (НТ)

Мушмов (1929), 5-384;

Харитонов (1992), ИМТ-7-175; Харитонов (1998, 262)

Видин 1977

През лятото на 1977 г. при изкопна работа в града на дълбочина 2,20 m била намерена голяма керамична делва, пълна със сребърни западноевропейски и турски монети от XVII в. Броят на монетите бил 4230, а теглото им – около **74 kg**. Това е една от най-големите находки от подобен вид монети намирани по българските земи. В близост до пълната делва имало втора със същите размери и форма, но тя била празна. Изказано е предположение, че втората делва е съдържала също монети, но е била открита при изграждането на водопровода през 1938 г. и съдържанието ѝ е било разпръснато (*Юркова*). Други сведения за намерените монети няма.

Брой на монетите: 4230 Ag (74 kg)

Място на съхранение: ИМ-Видин ?

Най-късна монета: XVII в.

Трезориране: XVII в. ? (НТ)

Юркова (1979), А-4-65; Харитонов (1998, 258)

XIX – XX В.

Велико Търново 1967

През 1967 г. в квартал „Трудов фронт“ при изкопни работи е открита под една керемидна находка, състояща се от 237 златни монети: австрийски, венециански, холандски и османски. Находката е прибрана в музея във Велико Търново (*Герасимов*). Разпределението на монетите по държави владетели е следното (*Харитонов, 1998*):

Австрия (2): Мария Терезия, дукат – 1 (1765 г.), Франц I, дукат – 1 (1819 г.);

Белгийска конфедерация (11): гулдени, сечени през 1757 г. – 1, 1776 г. – 2, 1786 г. – 1, 1800 г. – 2, 1801 г. – 2, 1805 г. – 3;

Венеция (10): дукати, несигурно определени от XVII в. – 10;

Турция (214): златни монети на султаните: Мустафа III, Абдул Хамид I, Селим III и Махмуд II.

От общия брой монети от тази находка 136 са продупчени, т.е. използвани са вторично като част от накит (*Харитонов 1992; 1998*). Укриването на съкровището може да се свърже с „Велчовата завера“ в Търново през 1835 г.

Брой на монетите: 237 Au

Място на съхранение: РИМ – В. Търново, инв. № 2355-2375

Най-късна монета: Махмуд II (1808-1835) или Франциск I (1819)

Трезориране: около 1835 г. (НТ); 1810-1820 (*Ракова*)

Герасимов (1969), 31-231; Ракова (1984), Н-3-37; Харитонов (1992), ИМТ-7-173; Харитонов (1998, 256)

Ловеч 1973

През юни 1973 г. при изкоп за основи на сграда в кв. Вароша, на дълбочина 30 см, са намерени три цилиндрични метални кутии с общо 1364 златни монети от западноевропейски и османски владетели от XVI до XIX в. Сред монетите има и три златни римски солида от IV-V в.: два на Теодосий I (370-395) и един на Хонорий (395-423). Вероятно те са били прибавени към хомогенното съкровище от по-късни монети. Всички монети са много добре запазени, като само част от тях са пробити и преди окончателното им трезориране са били елемент от женски накит (*Герасимов; Юркова; Ракова*).

Тъй като обстоятелствата около откриването на находката през 1973 г. не са прецизирани, *Иванов (2014, 78-88)* прави опит да ги уточни. Той издирва служителката на Института по паметниците на културата Цанка Петрова, за която се предполага, че е наблюдавала на място изкопните работи. В интервю проведено през 2013 г., т.е. 40 години по-късно, тя твърди, че монетите са намерени, поставени в една цилиндрична капсула. Описанието на обстоятелствата обаче е твърде несвързано и читателят остава с убеждението, че Петрова не е видяла с очите си откриването на находката. В деня, в който са открити, монетите постъпват с протокол в ИМ-Ловеч, но капсулата, била тя една или три, не е запазена. Находката е притежание на РИМ-Ловеч, но се съхранява в трезора на Българската народна банка.

Иванов предполага, че капсулата представлява цилиндрична цинкована гилза, предназначена за съхранение на картечен заряд за руските гладкоцевни и нарезни оръдия. Тези гилзи са използвани широко от руската артилерия през руско-турската война през 1877-1878 г. По време на тази война гр. Ловеч е освободен два пъти от руската армия. След първото освобождаване, турците атакуват града на 15 юли 1877 г. с превъзхождащи сили и си го връщат, при което руснаците се оттеглят, като изоставят част от артилерийските си боеприпаси. По-нататък *Иванов* допуска, че притежател на монетите е бил поп Лукан Лилов, чийто син – Марин Поплуканов – е бил председател на Ловешкия революционен комитет, преди да го арестуват в края на 1872 г.

Според *Иванов* 75-годишният поп Лукан се е сдобил с артилерийска гилза за картеч, и то неизползвана (!), изпразнил е съдържанието ѝ, поставил е в празната гилза златните монети и ги е заровил в земята. Но ги укрива не в своя двор, а в друг – чужд. При повторното завладяване на Ловеч на 15 юли 1877 г. турците избиват около 290 граждани на Ловеч. Документирано е, че сред тях е и свещеник Лукан Лилов (*Димитров 1899, 236*).

Дали укритите монети са на поп Лукан, респективно на Комитета в Ловеч, или са били собственост на друг ловешки гражданин, дълго време не можеше да се определи. До 2019 г. почти нищо по-конкретно за монетите от находката не беше известно.

През 2019 г. бившият директор на РИМ-Ловеч Иван Лалев публикува опис на монетите от находката в рамките на книга за Васил Левски (*Лалев 2019, 174-181*). Описът, както пише Лалев, е дело на „...двама нумизмати от РИМ-Ловеч, изключително добре подготвени, с постижения на национално ниво“. Двамата нумизмати са: Лъчезар Лазаров и Радослав Гущераклиев (*Лалев 2019, 374*).

В публикувания от Лалев опис обаче монетите не са каталогирани в детайли, а само са описани на групи по емитенти, брой и диаметър на ядрото. Датировката на османските монети не е прецизирана. Като произход монетите се разпределят по следния начин:

Австрийски: 456 бр. от Мария Терезия (1753) до Франциск I (1827). От тях 428 бр. са на Франциск I; Пробити – 3 бр., или 0,6 %

Белгийска конфедерация: 28 бр., датирани от 1656 до 1806 г.; Пробити – 11 бр. или 39,2 %;

Венециански: 15 бр. – недатирани в оригиналния списък и изписани с неправилни имена на дожовите. Вероятно става дума за Алвизе Мочениго IV (1763-1778), Паоло Рениер (1779-1789) и Лодовико Манин (1789-1797); Пробити – 5 бр. или 33,3 %;

Испански: 4 бр. на Карол (?), датирани от 1783 до 1788 г.; в тази група е добавена една „Папска“ монета от 1793 г.; Пробита – 1 екз. или 20 %;

Турски: 859 бр. от Ахмед III (1703-1731) до Махмуд II (1808-1839). От тях 804 бр. са сечени от Махмуд II; Пробити – 254 бр. или 29,6 %; Неизвестно защо авторите на описа поставят 1835 г. като горна граница от управлението на Махмуд II, вместо 1839 г.;

Френски: 1 бр. на Наполеон I (1793);

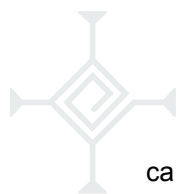
Холандски: 1 бр. от 1809 г.

Стари римски солиди: 3 бр. непробити, от които: на Теодосий I (370-395) – 2 бр. и на Хонорий (395-423) – 1 бр.;

Обявеният общ брой на монетите е 1364 екз., но при старателно преброяване на монетите от описа те се оказват 1368. Вероятно някои екземпляри в описа са дублирани, затова приемаме, че общият брой е 1364 екз. Пробитите монети в находката са 274 или около 20 % от всички екземпляри. Те са разпределени много неравномерно по емитенти, като най-малко пробити монети има сред австрийските. Дали не става дума за еднократно или няколкократно плащане с австрийски монети при търговски сделки ?

Най-ранната монета в находката е сечена през 1656 г. от Белгийската конфедерация и е пробита. Най-късната е на Франциск I от 1827 г. или на Махмуд II, ако в находката има монета, емитирана от този султан след 1827 г. Монети на Абдул Меджид (1839-1861) няма. От монетите на Франциск I, които са най-късните сред европейските, няма нито една пробита. От описа става ясно, че съкровището е затворено най-късно през 1839 г., а може би по-рано (според датировката на описа – през 1835 г.), т.е. възможно е последната монета е прибавена към основния куп в периода 1827-1839 г. Все пак, от сигурно датираният монети най-късната е сечена през 1827 г. *Лалев*, както преди това и *Герасимов*, твърди, че монетите са много добре запазени (*Лалев 2019, 175*). Всички изброени параметри на находката водят до предположението за доста **по-ранно време** на трезориране, тъй като е невъзможно да се обясни хиатусът от 40-50 години между затварянето на съкровището и неговото укриване, ако последното е станало през 1877 г.

Натрупването на основната част от съкровището е станало по времето на султан Махмуд II, тъй като 1231 монети, или **над 90 %** от състава на находката,

са емитирани в периода на неговото управление – 1808-1839 г., като най-късната монета, според описва, публикуван от Лалев, е (може би ?) от 1835 г. (*Лалев 2019, 180*)

Твърдението, че съкровището е укрито в руска гилза от снаряд, поражда въпроси. Става дума за много голяма парична сума от над 130 000 гроша. Всъщност това е **най-стойностната** находка, намерена по нашите земи, укрита по времето на османското владичество. Трудно е да се повярва, че толкова богат човек, като притежателят на монетите, не е разполагал в къщата си с подходящ метален съд, та ще ходи по полето да търси гилзи от снаряди. Ако пък за момент приемем, че притежателят на находката е поп Лукан Лилев, то той също не е бил беден човек, съдейки по това, че години наред е изпращал сериозни суми пари на сина си, заточен в Диарбекир. Трудно е да се повярва, че 75-годишният поп Лукан (или някой друг ?) ще се разхожда до артилерийските позиции на руснаците, за да събира гилзи в момент, когато руснаците и турците водят бой за Ловеч на живот и смърт.

Много смело и необосновано е предположението, че подобна сума пари е остатък от касата на Ловешкия революционен комитет. За съжаление *Лалев* дава един несполучлив пример, с който иска да убеди читателите за „големите парични суми“, с които е разполагал Комитетът. Става дума за писмо на В. Левски до Л. Каравелов, в което Апостолът предлага да се организира издаването на вестник, който да се разпространява свободно „в Българско“. Във връзка с тази идея Левски предлага да се изпрати поп Кръстю Никифоров в печатницата на Каравелов в Букурещ с една сума от осем-десет хиляди гроша. Без да обръщат внимание на целта, заради която поп Кръстю трябва да носи паричната сума, много автори, вкл. и Лалев, я четат като 80 000 гроша. Но с такава сума може да се закупи цяла печатница, докато желанието на Левски е вестникът да се издава в печатницата на Каравелов, както ясно е написано в писмото (*Лалев 2019, 176*). За издаването на вестник в съществуваща печатница и свързаните с това разходи за: хартия, мастила, заплати на работниците, разпространение и др. подобни, сумата от 8000-10000 гроша е напълно достатъчна. Вследствие на това недоразумение относно размера на паричната сума, се стига до неверния извод, че щом Комитетът в Ловеч може да задели 80 000 гроша само за пропагандни цели (издаването на вестник), то цялата налична сума в комитетската каса е била в пъти по-голяма. Това е дълбоко заблуждение. И заблуждението се доказва чрез един добре известен случай, свързан с най-голямата **грешка**, която допуска Левски и, която е една от причините да бъде осъден на смърт. Става дума за опита да се откраднат пари от къщата на заможния ловчанлия Денчо Халача през лятото на 1872 г. Обирът в къщата, извършен лично от Левски и един помагач, е организиран лошо, стига се до там, че Левски е принуден да убие неочаквано появилия се слуга на собственика. Може ли главният двигател на революцията в България да се захване с подобна тривиална работа, като тайното проникване в чужда къща с цел търсене на пари ? Ако в касата на Ловешкия комитет е имало над 130 000 гроша, защо самият Левски отива да търси пари в къщата на човек, който само по предположение може да притежава крупна сума в наличност ? Отговорът е елементарен – комитетските

пари са били малко, имало е перманентен финансов недостиг и се е налагало парите да се „доставят“ чрез изключително рискови операции. Участието на Левски в случая е обяснено в писмо, което той пише до Каравелов: Парите са били необходими не за местния комитет, а за „оправяне на борchoвете“ на Л. Каравелов. Но нима „богатият“ Ловешки комитет не би могъл да обслужи на председателя на БРЦК и на неговата печатница с няколко хиляди гроша, за да му се „оправят борchoвете“ ?

Важен аргумент срещу хипотезата за „комитетските пари“ е местонамирането на находката. Тя **не е** намерена в бившия двор на поп Лукан Лилов, който е баща на председателя на Ловешкия комитет, Марин Поплуканов. Находката е открита „...*в района, където е била къщата на поп Лукан Лилов*“ (Палев 2019, 174). Укриването на такава огромна сума златни монети в чужд двор трябва да се обясни. Обяснение няма.

Ако Марин Поплуканов е оставил подобна сума пари в ръцете на баща си, то след Освобождението щеше да прекопае цялата махала Вароша, за да намери златото. След Освобождението Марин Поплуканов става един от най-важните административни началници в Ловеч. Но няма изобщо намеци за търсене на злато нито от негова страна, нито от страна на неговите братя и сестри – наследници на поп Лукан.

И така, след публикуване състава на находката, хипотезата, че съкровището е трезорирано през 1877 г. трябва да се изостави. Приведохме достатъчно аргументи срещу упоритото натрапваното мнение, че парите са на Ловешкия революционен комитет, че това е „Златото на Левски“ и др. под. умопомрачителни твърдения, разпространявани безотговорно, при това от професори и доктори на историческите науки. Поне хората на науката трябва да се пазят от заразата на сензационното писане и говорене.

След като съкровището е затворено преди 1839 г., то неговото укриване едва ли е станало много по-късно от 1840 г. Подобно на голямата находка **Девня 1929** (вж. ч. I на тази статия), и тук може да се допусне, че притежателят на парите и бил саможив и затворен богат човек, който не е доверил къде си крие парите на никого. При неизвестни обстоятелства си отива от този свят, вероятно далеч от Ловеч, и така отнася в гроба тайната на укритото съкровище.

Брой на монетите: 1364 Au

Място на съхранение: БНБ – София

Най-късна монета: Махмуд II (1835)

Трезориране: 1835-1845 г. (НТ)

Димитров (1899, 232);

Герасимов (1973), Н-3-31; Юркова (1978), А-2-77;

Ракова (1984), Н-3-31; Иванов (2014, 78-88); Палев (2019, 174-181)

Кирилово 1875, общ. Стара Загора

Около 1875 г. жителят на с. Кирилово Георги Аладжов, извършвайки изкопна работа с цел да разшири на двора си, открил голямо количество златни монети – турски и европейски. Според сведенията на *Апостолов*, монетите били на султан Абдул Хамид I (1774-1789) и император Наполеон III (1851-1870). Вероятно в находката е имало и монети на други владетели, тъй като хиатусът

между Абдул Хамид I и Наполеон III е необясним. Възможно е в публикацията да е направена грешка с името на турския султан и в действителност монетите да са били на Абдул Меджид (1839-1861). Монетите са унаследени от дъщерята на откривателя Пена Димова. По-късно са разделени на три части: първата, по-голяма част, отива за дъщерята на Пена Димова, Слава Дечева, която с мъжа си се преселва през 1910 г. в с. Соколово, общ. Карнобат, обл. Бургас. Там семейството си купува няколко десятини земя и много добитък. Втората част от парите са придобити от другия зет на Пена Димова, Йовчо Караиванов. Третата част е укрита вторично в кухнята на едно дърво. Неизвестно кога тази трета част е повторно открита от Желю Желязков Кутлодженеца. Няма данни дали днес има запазени екземпляри от находката.

Тази находка е интересна с това, че вероятно между моментите на трезориране и на откриване на монетите е изминало относително кратко време. Не може да се намери и мотив за укриването, освен ако се предположи, че са плячка от грабеж. Евентуалният грабител ги е укривал набързо, но след това вероятно е загинал, без да съобщи на никого къде е скрил парите.

Брой на монетите: ок. 1000 Au

Място на съхранение: разпръсната

Най-късна монета: Наполеон III (1851-1870)

Трезориране: 1851-1870 г. ? (НТ)

Апостолов (1983, 25)

Първомай 2014, едноименна общ.; обл. Пловдив

На 1 септември 2014 г. при извършване на изкопна работа в двора на Димитър Димитров в старата част на гр. Първомай е открит голям керамичен съд (делва), пълен със сребърни монети. След спор между намервача-копач и собственика на имота, монетите са предадени в местната полиция. Според първоначалния оглед, броят на намерените монети е 2000 и всички са от 30-те години на XX в. с лика на цар Борис III (1918-1943). Плюс една златна монета от султан Абдул Меджид (1839-1861). Сребърни монети с лика и името на цар Борис III се сечени в периода между 1930 и 1937 г. По това време в България функционира широка клонова мрежа от банки, но явно собственикът на монетите е имал сериозни основания да ги скрие за „по-сигурно“ в земята. Засега това е най-късно трезорираната и впоследствие открита колективна монетна находка на територията на България. Съгласно Закона за опазване на културното наследство, подобни монети не представляват културна ценност и следва да се върнат изцяло на собственика на имота, в който са открити. След съдебен процес на две инстанции, през 2015 г. всички монети са върнати на притежателя на двора. Ако монетите са добре запазени, общата им стойност по цени от 2021 г. е около 50 000 лв. Възможно е монетите да са укрити досега след емитирането им, а именно по време на комунистическия преврат на 09.09.1944 г., и собственикът им да е станал жертва на последвалите масови репресии и убийства.

Брой на монетите: 2001 (1 Au, 2000 Ag)

Място на съхранение: Първомай, частно притежание

Най-късна монета: Борис III (1930-1937)

Трезориране: 1937-1944 г. (НТ)

По съобщения в медиите

ЧАСТНИ КОЛЕКЦИИ

Колекция **Аврамов**

Васил Аврамов е голям български нумизмат-колекционер. Роден е през 1862 г. в гр. Карлово, починал е през 1946 г. в София. Юрист по образование и дългогодишен адвокат, той започва да се занимава с колекциониране на монети през 1894 г. Съгласно решение на комисията по старините при Народния музей, през 1912 г. българската държава откупува **нумизматичната колекция на В. Аврамов** за 60 000 лв (равностойни на около 700 000 € към края на 2017 г.). Колекцията, която съдържа общо 7095 монети, е предадена в Народния музей в София. В нея са застъпени много голям брой монети, сечени в Мизия, Тракия и Македония, които съставляват повече от половината от цялата колекция. Според направените пресмятания, около 40 % от тези монети не са били застъпени дотогава в сбирките на музея, които по този начин са получили значително увеличение. Благодарение на това дарение, Народният музей придобива една от най-богатите серии от антични монети, сечени в Мизия и Тракия (*Мушмов*). Аврамов продължава събираческата си дейност и след 1912 г., като до 1945 г. събира още 3000 различни монети, сред които 1500 от голямата находка **Девня-1929** (Варна). От последната находка Аврамов придобива редки денари на Дидий Юлиан, Пертинакс, Пупиен, Дидия Клара и др. Тази втора част от колекцията е изнесена в чужбина от наследниците му и разпродадена (*Герасимов*).

Брой на монетите: над 10 000 Au, Ag, Æ

Място на съхранение: 7076 в НАИМ-София

Най-късна монета: Тракия, Рим, Византия и др.

Трезориране: сборна находка (колекция)

Мушмов (1915), IV-250;

Герасимов (1970), Н-1/2-34

Колекция **Ханджиев**, Русе

Приживе полковник Петър Ханджиев бил страстен колекционер на антики и успял да събере голяма колекция от антични и средновековни монети, археология и оръжия. След смъртта на полковника, съпругата му Радка Ханджиева изпаднала в тежко финансово положение, депозирала колекцията в една чужда банка в Русе и започнала преговори чрез посредници за продажбата ѝ на английския офицер Уинсел. Това намерение на Р. Ханджиева станало известно на Борис Дякович – директор на Пловдивската Народна библиотека и музей, който на 18 март 1920 г. със специален рапорт уведомил Министерството на народното просвещение за опасността тази колекция да бъде изнесена в чужбина. Обаче, приблизително по същото време, на 18 или 19 март 1920 г., колекцията била вече продадена и английският офицер побързал да я изнесе от България. Междувременно, Б. Дякович, който бил командирован в Русе със задача да намери и опише колекцията, успял да се сдобие със „Списък на

античните монети, статуи и други старини в колекцията”, съставен от посредниците при сделката. Това била чернова, писана доста бързо и вероятно не особено точно, но все пак чрез нея Дякович успял да състави един достатъчно пълен списък на предметите и монетите в колекцията. Монетите в нея се разпределят по вид на метала така:

Златни – общо 17 бр.

Сребърни – общо 885 бр.

Бронзови – 1435 бр.

Сред монетите имало и няколко медальони – златни, сребърни и бронзови – общо около 40 екземпляра. Повечето монети са описани най-общо. По-подробни данни има за „колониалните” монети. Те се разпределят по монетарници както следва:

Августа Траяна – 11;

Деултум – 14;

Марцианопол – 18;

Месамбрия – 18;

Никополис ад Иструм – 5

Одесос – 7;

Пауталия – 9;

Перинт – 3;

Тракийски Херсонес – 1;

Филипопол – 10;

Хадрианопол – 5;

Колекцията е продадена за 2000 лири стерлинги или 300 000 лв, като само медальоните от монетната сбирка са имали тогава приблизително такава цена. След продажбата на основната част от колекцията, Радка Ханджиева и синът ѝ продават чрез Б. Дякович на Пловдивския музей 98 сребърни и 28 бронзови монети за общата сума от 1400 лв. Тези монети не са описани и публикувани досега.

За реалната стойност на колекцията може да се съди по непълния списък на археологическите предмети, съгласно който те били следните: 32 камеи, 9 златни пръстени, 9 сребърни пръстени, железен пръстен с герб от царски род, седем чифта златни обеци, златна масивна гривна от 250 g, венец от златни колелца – 200 g, янтарна връзка (обшарена със златни украшения), най-малко 7 бронзови статуетки (една на римски легионер, висока 28 cm), три римски гривни за отличие и храброст, един царски жезъл, византийска огърлица от рубини, статуя на Цезар, икона от първите християнски времена, герб от знамето на I Италийски легион, римско бронзово копие, бронзов жертвен съд във вид на конска глава и др. Устно Радка Ханджиева е съобщила, че в колекцията имало още една масивна златна антична гривна от 500 g, една огърлица с гранати в златни обкови и със златни висулки-халки и накрая голяма и твърде ценна колекция от пощенски марки – всички продадени на английския офицер. След продажбата на офицера и на музея, у семейството останали следните предмети: златна византийска монета, златен античен пръстен (халка от навита тел), две геми и една камея, 6 сребърни зарове, една вкаменелост – фрагмент от

мамут и десет римски тухли с печат на I Италийски легион, както и оръжия – огнестрелни и хладни.

Брой на монетите: 2337+ (17+ Au, 885+ Ag и 1435+ АЕ) и предмети

Място на съхранение: 126 в АМ-Пловдив

Най-късна монета: XIX в.

Трезориране: сборна находка

Петров (1994), НС-1/4-115

Колекция д-р Хараланов, Шумен

Д-р Васил Хараланов е най-ерудираният български колекционер-нумизмат. Роден е през 1907 г. в Шумен, умира в родния си град през 2000 г. През 1926 г. завършва Мъжката гимназия в Шумен и по настояване на майка си заминава за Франция, където следва медицина в гр. Монпелие. През 1932 г. се дипломира като лекар и се завръща в Шумен. Спечелва си реномето на добър лекар и отличен диагностик. Неговата страст обаче са монетите. Хараланов започва да ги колекционира още на 9 годишна възраст. Първите монети са подарени от майка му. И дори на този ранен етап се проявява изключителната му педантичност на роден колекционер: точни описания на монетите, на обстоятелствата по намирането им, датата на намиране, разчитането на текста, данни за притежателя, запластената цена и т.н. Интересува се от всички видове монети: антични, римски, средновековни, арабски и турски. Хараланов владее до съвършенство говорим и писмен турски език и без проблеми чете текстове, написани на арабица. Автор е на няколко статии върху различни проблеми, които и до днес са „бели петна“ в българската нумизматика. Води кореспонденция с почти всички по-известни български нумизмати, като особено обширна е тази с проф. Герасимов – запазените писма са над 300. Почти всички сведения за открити единични и колективни находки в Североизточна България, публикувани в Бюлетина на монетните находки, са негово дело и това лесно може да се види в настоящия опис. Неговата информация е максимално вярна и безпристрастна (Жекова и Йорданов).

Докторът не създава свое семейство и харчи всичките си пари за закупуване на монети, но също така колекционира стари печатни и ръкописни книги, оръжия, документи, етнографски материали и др. под. По-бедните му пациенти, а те са мнозинство, по негово желание заплащат за прегледите с „вехти пари“, ако имат такива. За съжаление д-р Хараланов живее в държава, в която колекционирането на стари монети, емитирани преди 1800 г., е забранена дейност. Тези негови занимания не остават незабелязани от репресивните власти, особено по време на комунизма. В началото на 1970 г., при извършване на сделка в гр. Разград, докторът е арестуван. Жилището му в Шумен е грубо обискирано, колекцията му е съсипана и разпиляна. Лицата, провеждащи обиска, не се свенят да се нагрябят с лични вещи на доктора и да задигнат бижутата на сестра му. Властимащите в България, които и да са те, не пропускат да демонстрират силовото си превъзходство не само към безспорно заслужили личности като доктора, но и към всеки, който се опита да притежава дори най-незначителни стари вещи, считани от някои за изключителен монопол на държавата.

В държава и сред общество, които не разбират смисъла и ползата от частното колекционерство, животът на хора като д-р Хараланов се обезсмисля. Конфискуваните при обиска на жилището му монети са описани, но сред тях златните са твърде малко – повечето са потънали в джобовете на неизвестни длъжностни лица, които нищо не разбират от монети, но знаят, че златото е жълто на цвят. Докторът е принуден да „дари“ конфискуваната си колекция на ИМ-Шумен. Музеят и докторът подписват договор, в който се предвидени някои дребни права за „дарителя“ по отношение на собствената му колекция, но скоро докторът престава да се интересува от нея и прекъсва връзките си с музея. Затваря се в себе си и в дома си, където посреща смъртта си през 2000 г.

Трябва да се признае, че нумизматите от ИМ-Шумен се отнесоха съвестно към това, което остана от колекцията на д-р Васил Хараланов. В продължение на 15 години тя е инвентаризирана, макар че преди това до голяма степен е осакатена, защото при обиска са унищожени практически всички записи на доктора, касаещи обстоятелствата по намирането на единичните монети и първоначалното съдържание на колективните находки. През 2007 г., по случай 100 години от рождението на д-р В. Хараланов, ИМ-Шумен издаде юбилеен сборник с научни статии в негова чест. Според сведенията, приведени в този сборник, колекцията на доктора съхранявана в ИМ-Шумен, се състои от около 8000 монети. Те се разпределят по периоди както следва:

Антични: домонетни форми, Персия, Гърция, Тракия, Македония – 1976 екз.;

Римски: републикански, императорски, провинциални – 3607 екз.;

Средновековни: България, Византия, Османска империя (XIV-XV в.), Сърбия – 260 екз.

Европейски и турски: Европа, Азия, Русия, Турция – 2098 екз.

В този брой влизат както единични екземпляри, така и колективни находки или части от тях. Заслужава да се отбележат някои изключително редки екземпляри от колекцията. Това са: тетрадрахми на Апология Понтика, тетрадрахми на пеонския владетел Патрай, сикли на персийския владетел Ксеркс, статер на Аспендус, статер на о-в Евбея, тетрадрахма на тракийския владетел Котис. От златните монети са останали само по един статер на Филип II и Лизимах, както и един солид на Зенон. Освен монети, д-р Хараланов е притежавал и значителната колекция от средновековни оловни печати, които обаче се съхраняват в НАИМ-София.

Брой на монетите: 8000+ Au, Ag, Æ

Място на съхранение: ИМ-Шумен

Най-късна монета: неопределена, вероятно от края на XIX в.

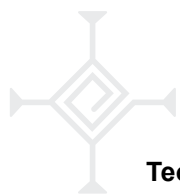
Трезориране: сборна находка с превес на римските монети

Сведенията за колекцията и живота на д-р Васил Хараланов са почерпени от статиите на Ж. Жекова и И. Йорданов, публикувани в Юбилейния сборник „Сто години от рождението на д-р Васил Хараланов 1907-2007“, Шумен, 2008.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Авдев, С.** (2005) Монетната система в Средновековна България през XIII-XIV в. София, Бесике, 2005.
- Авдев, С.** (2007) Българските средновековни монети. София, Бесике, 2007.
- Авдев, С.** (2012) Монетосеченето на цар Йоан Асен II. София, 2012.
- Апостолов, С.** (1983) Из миналото на село Кирилово. Стара Загора, ИК Кота, 1983.
- Димитров, Г.** (1899) Страданията на българите и освобождението на България през 1877-78 год. София, 1899.
- Дочев, К.** (2003) Български средновековни монети XIII-XIV в. Велико Търново, 2003.
- Дочев, К.** (2009) Каталог на българските средновековни монети XIII-XIV век. Типове, варианти, цени. Велико Търново, Центрекс, 2009.
- Дочев, К.** (2017) Монети на византийската фамилия Палеолози в паричното обръщение на Българската държава, 1259-1396. Велико Търново, Центрекс, 2017.
- Иванов, Н.** (2014) Нови факти за В. Левски и С. Стамболов. София, 2014.
- Йорданов, В.** (1991) Старини от Бяла Черква. Векове, г. XX, кн.1-2, 1991, 56-67.
- Йорданов, И.** (1983) Монетите от Преславското съкровище. – В: Нумизматична информация. С., БНД, 1983, с. 8-11.
- Йорданов, И.** (1984) Монети и монетно обръщение в средновековна България, 1081-1261. София, Наука и изкуство, 1984.
- Йорданов, И.** (2008) Съкровището на златни монети от Твърдица и перперите на цар Калоян. Годишник на регионален исторически музей – Сливен, I, 2008, 101-136.
- Йорданов, И.** (2014) Сякъл ли монети Тодор (Петър), братът на Асен ? Историки, 7, Шумен, 2014, 67- 86.
- Кръстев, К.** (2014) Монетната циркулация в Анхиалската кааза (XV-XVII в.). Историки, 7, Шумен, 2014, 96-129.
- Лалев, И.** (2019) Васил Левски – отвъд митовите, легендите и заблудите. Персей, 2019.
- Николов-Зиков, П.** (2014) Истинската история на Видинското княжество. София, 2014.
- Овчаров, В.** (2011) Археометричен анализ на българските средновековни монетосечения. София, Агато, 2011.
- Талев, И.** (2005) Български „Предресанс“. Митове и реалност. София, 2005.
- Тенчова, А.** (2011) Монетна циркулация през VI-VII век в земите на днешна Югоизточна България. Дисертация за получаване на научна степен „доктор“. София, октомври 2011.

- Теодосиев, Н.** (2009) Родословие на Бяла черква, 1720-1920. Велико Търново, Абагар, 2009.
- Теодосиев, Н.** (2019) Най-големите колективни монетни находки в България. Част I. Горгони, 3, 2019, 181-230.
- Филов, Б.** (1934) Миниатюрите на Лондонското евангелие на цар Иван Александра. София, 1934.
- Харитонов, Хр.** (1998) Енциклопедия нумизматика. Монетите на Европа в България, XV-XVIII век. Велико Търново, Абагар, 1998.
- Харитонов, Хр.** (2003) Златото на Византия. В. Търново, Абагар, 2003.
- Харитонов, Хр.** (2003а) Среброто на Византия. В. Търново, Абагар, 2003.
- Юркова, Й., Пенчев, В.** (1990) Български средновековни монети и печати. С., Български художник, 1990.

Hendy, M. (1969) Coinage and Money in the Bizantine Empire 1081-1261. Washington, 1969.

Morrisson, C. et al. (2006) Les Tresors monetaires bizantins des Balkans et d'Asie Mineure (491-713). Paris, Lethielleux, 2006.

БИБЛИОГРАФСКИ СЪКРАЩЕНИЯ

Всички имена, дадени с *курсивен текст*, включително и удебелен, без четирите основни показатели в края на всяко описание, имат характер на **цитати**.

Римска цифра-XXX = ИБАД-том-страница

(ИБАД = Известия на Българското археологическо дружество)

Арабска цифра-XXX = ИБАИ или БАИ-том-страница

(ИБАИ = Известия на Българския археологически институт)

A-Y-ZZ = сп. „Археология“-книжка-страница

АОР-XXXX-ZZ = поредица „Археологически открития и разкопки“-година-страница, издание на НАИМ-София

Г-Y-ZZ = Годишник на Народния археологически музей – книга – страница

ГМСБ-X-ZZ = Годишник на музеите от Северна България-том-страница

ЖИАИ-X-ZZ = Журнал за исторически и археологически изследвания-книжка-страница

ИМЛ-X-ZZ = Известия на Историческия музей Ловеч-том-страница

ИМРА-X-ZZ = Известия на Регионалния исторически музей в Разград-том-страница

ИМСЗБ-X-ZZ = Известия на музеите от Северозападна България-том-страница

ИМТ-X-ZZ = Известия на Историческия музей във Велико Търново-том-страница

МПК-X-ZZ = сп. „Музеи и паметници на културата“-книжка-страница

H-X-ZZ = сп. „Нумизматика“-книжка-страница

HE-X-ZZ = сп. „Нумизматика и епиграфика“-книжка-страница

HC-X-ZZ = сп. „Нумизматика и сфагистика“-том-страница

HCE-X-ZZ = сп. „Нумизматика, сфагистика и епиграфика“-том-страница

AB-X-ZZ = „Archaeologia Bulgarica“-книжка-страница

AMV-X-ZZ = Acta Musei Varnaensis-том-страница

NIM-X-ZZ = Известия на Нац. исторически музей-том-страница

Rv-X-ZZ = Списание „Реверс“- брой-страница

РАЗДЕЛ „ИСТОРИЧЕСКА ЛИТЕРАТУРА“

